

ŠVIESA

BALANDIS-GEGUŽĖ-BIRŽELIS, 1946

No. 2

LIETUVOS ŽMONĖS PAVALGĖ.

“ŠVIESA”

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, issued by American Lithuanian Workers
Literary Society, 46 Ten Eyck St., Brooklyn 6, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras.

Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription Rates: \$1 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter September 21, 1934, at the Post Office at Brooklyn, New York,
under the Act of March 3, 1879.

TURINYS:

Fašizmo Likučiai Lietuvoje. A. Bimba	39
Lietuviškai Knygai 400 Metų. Rojus Mizara	44
Indija ir Jos Ateitis. D. M. Šolomskas	45
Tadas Kosciūška ir Jo Veikla. Dr. A. Petrika	48
Naujakūriai. Eilėraštis. V. Valsiūnienė	52
Stanislovas Rapaliois. J. Rimantas	53
Coseris. Eilėraštis. H. W. Longfellow. Vertė A. Churginas	55
Nemiega. Eilėraštis. Wordsworth. Vertė A. Churginas	55
Meno Kūrybos Perspektyvos Lietuvoje. A. Gričius	56
I. A. Krilovas: Pasakėčių Klasikas. Dr. J. Baldžius	60
Didikas. Eilėraštis. I. A. Krilovas. Vertė V. Sirijos Gira	62
“Obelis Kur Augalota.” Rojus Mizara	63
Kalnakasiai. Eilėraštis. Jonas Kaškaitis	66
Sapnas. Eilėraštis. Iš Blake. Vertė A. Churginas	67
Mano Naktys. Eilėraštis. Stasys Jasilionis	67
Sėjikas. Eilėraštis. A. Dagilis	68
Vilkas ir Skalikai. Eilėraštis. I. A. Krilovas. Vertė A. Churginas	68
Tas Didis Mokslo Šviesulys. Jonas Kaškaitis	69

SVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 46 Ten Eyck Street, Brooklyn 6, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras. Atsakingasis redaktorius: A. Bimba.

No. 2 Balandis-Gegužė-Birželis (April-May-June), 1946 Metai XIII

Fašizmo Likučiai Lietuvoje

A. BIMBA

Lankydamasis Tarybų Lietuvoje specialaus dėmesio kreipiau į žmonių nuotaikas, jų atsišėmus ir požiūrius įvairiais klausimais. Plačiai kalbėjau su profesoriais, mokslininkais, gydytojais, rašytojais, darbininkais, valstiečiais, vyriausybės tarnautojais—aukštais ir žemais,—visuomeninių organizacijų vadais ir atstovais, su žmonėmis visų luomų ir pašaukimų. Iš tų skaitlingų susitikimų ir pokalbių daug kas man paaiškėjo, kas pirmiau nebuvo ir negalėjo būti aišku, apie Lietuvos gyvenimą ir žmones. Nektartą galvodavau apie mūsų (amerikiečių lietuvių) naivumą bei pamiršimą dar taip netolimos praeities. Juk argi mes, pavyzdžiui, nebuvome beveik visiškai pamiršę tą nemalonų faktą, kad Lietuvoje daugiau kaip tryliką metų viešpatavo smetoninis fašizmas? Fašizmo žiauriuose naguose buvo visas Lietuvos gyvenimas. Fašistinė ideologija buvo viešpataujančioji ideologija. Toje ideologijoje augo ir mokėsi visas Lietuvos jaunimas. O ką tas reiškia tautai ir žmonėms, tai visiems puikiausiai įrodė Vokietija. Fašizmas, kaip žinoma, baisiai sužalojo vokiečių tautą, didelę jos dalį paversdamas niekados pirmiau žmonijos istorijoje neužtikamais dvikojais žvėrimis.

Mes kažin kaip įsivaizdavome, kai Smetona pabėgo ir kai Lietuvoje 1940 metais įsikūrė tarybinė santvarka, jog visas perversmas praesis gražiai ir ramiai. Mums atrodė, kad gal

gi Lietuvoje socializmas įsistiprins, klasiniam jojo priešui nebandant rimtai pasipriešinti. Bet atsitiko kas kita.

Iš Lietuvos, kaip žinome, su Smetona tebe-pabėgo į Vokietiją tiksliai maža fašistinio aparato dalis, tiksliai pačios jojo viršūnės. Tūkstančiai fašistinio režimo tarnautojų ir pasekėjų pasiliko Lietuvoje. Naiviškiausia juk buvo tikėtis, kad šis fašistinis elementas, keliolika metų viešpatavęs ir siautėjęs Lietuvoje, su- syk pasikeis ir taps ištikimas, lojalus naujamai santvarkai.

Lietuva negalėjo būti ir nebuvo išimtis. Tas tiesa, kad Lietuvoje fašistai, staiga daug galin-gesnės jėgos pritrękti, negalėjo tuojau viešai išsitioti ir pasipriešinti, bet tas dar nereiškia, kad jie ideologiniai ir organizaciniai nusigin-klavo ir nusprendė nebeieškoti priemonių savo viešpatavimo sugražinimui. Jie tuojau perėjo į slapta veikimo formas, susisiekt su Vokietijos hitlerininkais, gavo nuo jų ginklų ir pasi-ruošė sukilti, kai Hitleris paskelbs karą Tarybų Sąjungai.

Tiesa, tarybinė Lietuvos vyriausybė, pajut-us naujo karo pavojų ir fašistų planus, bandė fašistų jėgas išblaškyti. Bet tos pastagos buvo nedidelės ir tiksliai maža neišstikimojo elemento dalis buvo pašalinta iš Lietuvos. Galimas daiktas, kad ir Lietuvos vadovybė nedakainavo fa-šistinio sąjudžio įtakos, anksčiau neapsižiūrė-

jo ir nepasistengė jį visiškai likviduoti. Tas neapdairumas arba atidėliojimas imtis grieščiau priemonių prieš fašistus, man atrodo, lietuvių tautai labai brangiai kaštavo. Vėliau sukilę fašistai nemažai padarė žalos Raudonosios Armijos užnugaryje. O ypatingai skaudžiai nuo jų nukentėjo Lietuvos tarybiniai žmonės kaime ir mieste, kurie nepaspėjo pasitraukti Tarybų Sąjungos gilumon.

Atėjus kruvinajai vokiečių okupacijai, sa vaime suprantama, lietuviškieji fašistai tapo hitlerininkų sandarbininkais ir pastumdėliais.

kai vokiečių okupacijai artėjo galas, kai Raudonoji Armija kirtो hitlerinėms gaujoms smūgis po smūgio, baisi panika kilo tuose kriminalistuose. Siaubo ir baimės pagauti, pamatę, kad jiems saskaitų suvedimo diena jau ateina, jie bėgo, kur jų kojos nešė, kur jų akys vedė. Daugiausia jų, kaip jau žinoma, pateko Vokietijon, vienas kitas švedijon. Šiandien jų yra tūkstančiai amerikiečių ir anglų okupacijos zonose. Ten jie skaitosi "išvietintais" žmonėmis. Jiems dabar renka ir siunčia paramą klerikalų, smetonininkų ir menševikų

Lietuvos veikėjai amerikiečių atstovų pasitinka Vilniaus lėktuvų lauke. Iš kairės į dešinę: Prof.-rašytojas Korsakas, Tamara Rotomskienė, užsienio reikalų ministeris Povilas Rotomskis, rašytojas Petras Cvirkas, A. Bimba, Vilniaus miesto majoro pavaduotojas Liubimcevas, dienraščio "Tiesos" redaktorius Zimanas, Ministerių Tarybos pirmininko pavaduotojas Niunka ir rašytojas Šarmaitis.

Prasidėjo naujoji jų viešpatavimo gdynė. Ir daugiau kaip tris metus jie siautėjo krašte. Jų žmogėdriškais darbais lietuvių tauta amžiais gėdinsis ir bairsės.

Lietuvoje, kaip jau žinoma, vokiečių okupacijos metu, buvo išžudyta pusė milijono žmonių. Pirmiausia krito žydai ir tarybiniai lietuviai, paskui karo belaisviai.

Tuose baisiuose darbuose lietuviškieji fašistai neatsilikdavo nuo vokiškųjų žmogėdrys. Už tai, kaip man pasakojo Lietuvos žmonės,

"Bendrasis Amerikos Lietuvių Šelpimo Fondas." Be to, jie yra užplukę Ameriką laiškais, prašančiais pasigailėjimo ir paramos. Jie bazijsai nenorį bei biją grįžti Lietuvon tiktai todėl, kad jie biją bolševizmo. Nė vienas jų, aišku, neprisipažįsta prie kriminalysčių.

Aš esu įsitikinęs, kad tarpe pabėgėlių iš Lietuvos Vokietijoje tiktai nedidelė dalis yra tokių, kurie nežinojo, kodėl bėga. Tai buvo išsigandę, fašistų propagandos suvedžioti žmonės. Iš Lietuvos masiniai bėgo tiktai fašisti-

niai kriminalistai, kurie žinojo, kas juos laukia, pasilikus Lietuvoje.*

Bet, suprantama, ne visiems fašistams pasisekė pabėgti iš Lietuvos. Gerokas jų skaičius pasiliko Lietuvoje. Ten jie susitelkę miškuose ir virto paprastais plėšikais-banditais. Jie yra praradę teisę atsisteigti ir tapti naudingais kraštui ir žmonijai žmonėmis. Valdžios yra nustatyta, kad jiems vadovauja dar Lietuvoje frontui tebeinant iš Vokietijos parašiusiais atvežti ir numesti specialiai paruošti diversantai ir buvusieji smetoniniai generolai.

Fašistinių "miškinų" visa veikla susideda iš užplūdinimo, plėšimo ir žudymo tarybinių žmonių. Aišku, kad su tais fašistiniais banditais Lietuvos valdžia griežtai kovoja ir jiems, patekusiems į teisingumo rankas, jokio pasigalėjimo nerodo.

Idomu, kad pas fašistinius banditus jokio idealizmo nesiranda. Kiekvienas stengiasi gėbėti savo kailį ir patekęs į valdžios rankas, laisvai išdavinėja savo bendradarbius. Vadaai savo eilinius pasekėjus palaiko šitokia propaganda. Viena, jie sako, jums išeities nebėra. Jūs gyvybę nieko neverta. Laikydami su mumis jūs, blogiausiam atsitikime, pratęsiate savo egzistenciją. Iš kitos pusės, Amerika ir Anglija ruošia karą prieš Tarybų Sąjungą. Yra viltis, kad Amerikos armija atžgyvuos su atominė bomba ir pavers pelenais visą Tarybų Sąjungą. Tokiam atsitikime, mes ir vėl užviešpatausime Lietuvoje! Jie net žina ir mėnesį ir dieną, kada tasai karas prasidės. Jis turėjo prasidėti su Naujaisiais Metais, bet neprasidėjo ir buvo nukeltas į balandžio pirmąją dieną. Nežinau, kurią dieną to karo pradžiai jie yra nusiskyrę dabar...

Nereikia, žinoma, nė aiškinti, jog ginčai ir nesutarimai tarpe Tarybų Sąjungos, Anglijos ir Jungtinių Valstijų įvairiais pokariniiais klausimais sustiprina Lietuvos fašistinių banditų viltis. Jiems tai yra įrodymu, kad jų pranašystė išsipildys ir kad jų viešpatavimo dienos dar sugrįš.

Ar fašistiniai banditai turi Lietuvos žmonėse pasekėjų? Labai mažai. Iš sykiio, matyt, vienas kitas lengvadvasis tikėjo ir gal pagel-

*Čia nreikia maišyti Vokietijoje esamus arba buvusius tremtinius iš Lietuvos su pabėgėliais. Su pirmaisiais jokios bėdos nėra. Tūkstančiai jų jau sugrįžo Lietuvon, kiti sugrįš. Tikrai vienas kitas jų pateko fašistų propagandos įtakon ir atsisako grįžti.

bėjo jiems. Bet jų baisūs kruvini darbai atskyrė juos, mano supratimu, nuo bet kokios masinės Lietuvos žmonėse įtakos. Gal geriausia pavyzdį davė viena kukli kaunietė, kuri, matyt, pradžioje fašistams simpatizavo. Ji man sakėsi buvus teisme, kuriamė buvo teisiama penki jauni banditai. Teismo salė, girdi, buvo persipildžius žmonėmis. Teisėjai klausinėjo kaltinamuosius, ko jie nori, ko jie siekia, ką jie žada Lietuvai. Auksinė buvo proga, sako moteriškė, jiems išdėstyti savo programą. Aš tikėjau, jog jie tatau padarys. Bet jie tepasakė tiek: "Mums vadų yra įsakyta terorizuoti, plėšti ir žudyti tarybinius žmones, palaikyti krašte didžiausią suirutę, neleisti kraštui atsisteigti, kol tarpe Tarybų Sąjungos, Amerikos ir Anglijos kils karas. Mes taip ir darėme. Mes tiek ir težinome!"

Minėtoji moteriškė man sako: "Teisme įsitikinau, kad visi šitie miškiniai yra plėšikai ir banditai, veliną Lietuvai ir lietuvių tautai tikėtai nelaimės ir pražūtės."

Ir ideologinių fašizmo likučių Lietuvoje, žinoma, dar taipgi randasi.

Fašistinė ideologija remiasi rasine-tautine neapykanta. Ryškiausį pavyzdį čia irgi davė vokiečiai. Rasinė pirmybė vokiečiams, nesuvaldoma neapykanta kitiems žmonėms, ypač žydams, štai hitlerinės ideologijos bagažas. Nors anti-semitizmas Vokietijoje buvo pasiekęs aštriausias ir žiauriausias formas, tačiau jo nestokuota nė Lietuvoje smetoninės pavietrės siautėjimo laikais. Neapykanta žydams buvo atsargiai ir sistematiškai kurstoma ir ugdoma. Todėl vokiškieji hitlerininkai Lietuvoje be didelio vargo susirado skaitlingus būrius lietuviškų pasekėjų.

Bet ne vien tikrai anti-semitizmu buvo Lietuvos žmonės nuodijami. Anti-rusizmas buvo taip pat atsargiai ir sistematiškai skiepijamas. O vokiečiams Lietuvą okupavus, anti-rusizmas buvo fašizmo kasdieninis maistas. Jo formos tokios pat žiaurios ir kruvinos, kaip ir anti-semitizmo. Juk lietuviškieji fašistai uoliai padėjo žudyti Lietuvoje ne tik žydus, bet ir karo belaisvius, beginklius žmones, vokiečių atgabentus iš užgrobtųjų Tarybų Sąjungos kraštų—Rusijos, Ukrainos ir Baltarusijos, bei paimtus nelaisvėn ir nuginkluotus raudonarmiečius.

Dabar man aišku, iš kur tie Amerikos lietuviškieji fašistai yra pasikolinę tuos "burlio-

kus" ir "kacapus," tuos "apdriskusius raudon-armiečius," tuos "graibstytojus laikrodėlių" ir tt. Ne kur kitur, kaip Kaune buvo iškeptas ir tas melas, būk anais metais vieno aukšto ruso pareigūno žmona, nesuprasdama, naktiniuose marškinuose nuėjusi į Kauno operą! Ot, girdi, kokie jie, tie rusai, nekultūriški, kokie jie "ubagai."*

Anti-rusizmu hitlerininkai ir jų lietuviškieji agentai siekė užnuodyti visą lietuvių tautą. Ir negalima sakyti, jog jiems visiškai nepavyko. Tam tikros istorinės ir karo sąlygos pa-

draugišką sugyvenimą su rusų tauta *dabar*.

O štai kas atsitiko karo metu. Hitlerininkai buvo Lietuvon suvarę daug rusų karo belaisvių. Nors tie žmonės buvo pačių hitlerininkų visiškai apiplėšti ir badu iškankinti, tačiau jie juos rodydavo lietuviams ir sakydavo: "Žiūrėkite, kokia pas juos kultūra, kaip jie apsirengę ir išbadėję. Žiūrėkite, ką su žmonėmis padaro bolševizmas, prieš kurį mes kovojame ir nuo kurio mes visą pasaulį norime apsaugoti."

Arba užtekdamo tokiam rusui nors vienu žodžiu užtarti tarybinę santvarką bei tarybinę

*Amerikos demokratinų lietuvių atstovas, Lietuva! Pagalbos Teikimo Komiteto pirmininkas Antanas Bimba pasitarime su Lietuvos rašytojais Vilniuje. Iš kairės į dešinę: Profesorius-rašytojas Kostas Korsakas, rašytojas Augustinas Gricius, profesorius-rašytojas Mikolaitis-Putinas, A. Bimba ir rašytojas Petras Cvirka. W

dėjo fašistams anti-rusizmą plėtoti. Tas faktas, pav., kad kadaise caristinė Rusija turėjo Lietuvą pavergus ir stengėsi lietuvių tautą pasmaugti, buvo fašistų sąmoningai ir uoliai išnaudojamas kurstymui žmonių prieš bet kokį

*Kaune būdamas teiravausi, ar nors vienas savo akimis matė tąją rusę moteriškę operoje su "naktiniais marškiniais." Niekas nėra matęs. Keletas sakė, kiti jiems taip tvirtinę.

vyrų sąlygą ir jis būdavo pasveikinamas kulka kakton. Tad visiškai natūralu, jog tie nelaimingi žmonės turėjo laikyti dantis sukančę, kentėti įžeidimus ir paniekinimus, tylėti, neatsakinėti į jokių užmetimus. Fašistams gi buvo argumentas, kad rusai patys negina tarybinės santvarkos.

Dar vienas buvo istorinis supuolimas, kuris padėjo hitlerininkams nemažai lietuvių protą

užnuodyti anti-rusiška propaganda. Prieš karą, kaip jau visas pasaulis žino, Tarybų Sąjungos pramoninės jėgos buvo pakinkytos gaminimui karo reikmenų, apginklavimui Raudonosios Armijos. Labai mažai tų jėgų buvo pavesta gaminimui luksusinių daiktų. Gi negalima sakyti, kad tie daiktai nesvarbūs bei nereikalingi moderniškam gyvenimui. Jie žmogų traukia ir vilioja. Tiesa, be jų apseiti galima ir be jų šiandien apseina visa Europa, bet jie reikalingi pagražinimui ir palinksminimui gyvenimo. Ypatinai jie vilioja ir žavi jaunuosius žmones, ypatingai moteriškosios lyties. Ir reikia tikėtis, žinoma, kad ateis laikai, kuomet laikrodėlių, žiedėlių, blizgučių, guzikų bus pilnos visos šalys.

Bet jų labai mažai buvo Tarybų Sąjungoje prieš karą. Dabar, tiesa, visi supranta, jog didžiulė Tarybų Sąjunga, apsisvertus blizgučiais ir guzikučiais, o be galingos, gerai ginkluotos Raudonosios Armijos, būtų buvus tikrai antroji Francūzija, arba Lenkija. Dabar visiems suprantama ir aišku, jog tokia Tarybų Sąjunga būtų buvus nelaimė ir pražūtis visam demokratiniam pasauliui. Bet tais laikais toji tiesa daugeliui buvo neaiški ir nesuprantama.

O kaip tie reikalai tais laikais stovėjo Pabaltijo kraštuose? Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, kaip žmonės pasakoja, krautuvės tais blizgučiais lūžte lūždavo. Reikia nepamiršti, kad Pabaltijo kraštai buvo Amerikos, Anglijos, Švedijos ir Vokietijos lenktynių dirva. Dažnai, sakoma, Lietuvoje būdavo galima gauti švedų, anglų, amerikiečių bei anglų gamybos daiktus daug pigiau, negu anuose kraštuose, iš kurių jie buvo importuoti. Kad plėčiosioms darbo masėms jie būdavo neįkandami bei neprieinami, kad, pavyzdžiui, darbo valstietis turėdavo gyventi ant molinės aslos prie kerosininės lempos, ponijai galvos visiškai neskaudėdavo.

I šitokią situaciją 1940 metais pribuvo Raudonosios Armijos skaitlingos įgulos. Raudonarmiečiai gi pinigų turėjo. Tais pinigais jie tuos daiktus iš Lietuvos krautuvių uoliai pirkinėjo. Protingai ir šaltai į tą reikalą žiūrėdamas, kiekvienas pasakys: Kas čia tokio: Nusipirko, užmokėjo ir viskas! Bet fašistinė propaganda tą padėtį savotiškai išnaudojo. Žiūrėkite, fašistai sakydavo, Tarybų Sąjunga, kurią jie vadina Rusija, turi būti baisiai biednas ir nekultūringas kraštas, jeigu raudonarmiečiai taip išsiilgę tų laikrodėlių, tų špilkučių, tų blizgučių. O greitai pasiduodantiems paviršinėms išvaizdoms negi svarbu, kad socialistiniam krašte randasi milžiniški fabrikai, pastatyti savo jėgomis ir savo medžiagų, kurie dieną ir naktį gamina priemones, kuriomis laisvasis pasaulis bus apgintas nuo fašistinio barbarizmo ir apsaugotas nuo pražūtis. Tokių trumpapročių sutikau Kaune ir Vilniuje. Jie tebeatsimena 1940 metus ir Lietuvos krautuvių languose laikrodėlius ir špilkuutes. Jie savo galvose ir širdyse tebesinėjo tuosius hitlerinės propagandos mikrobus prieš didžiąją brolišką rusų tautą.

Bet kaip anti-semitininkai, kaip rasinės ir tautinės neapykantos abelnai promotoriai tapo viso civilizuoto pasaulio atmeti ir pasmerkti, taip anti-rusizmo apaštalai neturi ateities. Juk tai tas pats piktasis fašizmas nauja maska. Negalima tikėti, kad žmonija, kuri tiek asarų ir kraujo pralėjo kovoje su fašizmu, duosis tapti to paties fašizmo auka iš naujo.

Kas liečia lietuvių tautą, jos laimė ir ateitis gali būti patikrinta tikta draugiškiausiam sugyvenime ir bendradarbiavime su didžiąja rusų tauta. Ir taip yra nustatytos Lietuvos gairės. Socialistinė santvarka užtikrina jų pilniausį pasisekimą.

Fašistiniai likučiai Lietuvoje neturi jokios ateities. Jų likimą istorija jau išsprendė.

LIETUVIŠKAI KNYGAI 400 METŲ

ROJUS MIZARA

1947 m. sausio 8 dieną sukaks lygiai keturi šimtai metų nuo pasirodymo pirmosios lietuvių kalboje spausdintos knygos. Šiai sukakčiai atžymėti ruošiasi visa Tarybų Lietuva. Ją ryškiai atžymėti turėtų visa lietuvių tauta, taigi ir mes, Amerikos lietuviai.

1547 m. paminėtają dieną Karaliaučiuje išėjo iš spaudos *Martyno Mažvydo* "Katekizmas." Tai gotinėmis raidėmis spausdinta knygelė, oficialiai pavadinta:

"Catechismusa prasty szadey, kamslas skaitima raschta yr giesmes del krikščianistes bei del berneliu jaunu nauiey sugulditas."

Gal ne vienas lietuvių literatūros mėgėjas, paskaitęs tokį knygos pavadinimą, pasakys: "Kokia ten kalba!" arba "Kam čia paisyti katekizmo,—dargi taip netobulai išleisto!"

Klaida būtų taip manyti. Pačios pirmosios lietuvių kalboje knygos, veik visos lietė tikybinius reikalus. Mums svarbu, kad tai buvo pirmoji knyga, spausdinta lietuvių kalboj!

Istorinei sukakčiai atžymėti, Tarybų Lietuvos vyriausybė paskyrė specialį komitetą, kurin įeina:

Justas Paleckis, K. Preikšas, V. Niunka, P. Cvirka, J. Žiugžda, K. Beliukas, A. Purėnas, I. Matulis, A. Venclova, I. Rimantas, I. Gruodis, V. Jurkūnas, I. Gaška, J. Butėnas, V. Mykolaitis-Putinas, L. Gira, K. Korsakas, J. Banaitis, A. Guziavičius, G. Zimanas, A. Žukauskas-Vienuoelis, P. Rimša, I. Grybauskas, J. Baltušis, I. Macijauskas, I. Maciavičius, S. Čiurlionienė, A. Gričius, B. Sruoga.

Nėra abejojimo, kad Tarybų Lietuvoje jubiliejus bus tinkamai atžymėtas; visa lietuvių tauta bus įtraukta į džiaugsmo sąjudį.

Ryšium su tuo kyla klausimas: *kaipgi Amerikos lietuviai atžymės šią sukaktį?*

Ligi šiol, turime prisipažinti, pas mus niekas tuo klausimu nedarė žodžio. Gi tarti reikia. Visiems Amerikos lietuviams (turiu galvoje visas politines grupes) susitarti ir bendrai jubiliejų minėti vargu bebus galima: pergili praraja juos skiria. Tad nieko nelaukiant, reikėtų demokratiniams Amerikos lietuviams imtis darbo pirmosios lietuviškos knygos pasirodymo proga jubiliejui paminėti.

Man rodosi, mūsų Lietuvių Literatūros Draugijos Centro Komitetas turėtų tuo klausimu išdirbti programą ir jį nevilkinant pasiūlyti Amerikos lietuvių visuomenei.

Vietos lietuviškos draugijos, klubai, menininkų ir kitokios kultūrinės grupės taipgi privalėtų ruoštis. Reikėtų šaukti masiniai mitingai bei kitokios pramogos, kur atitinkamai turėtų būti nušviestas lietuviškos knygos kelias, spausdinto lietuviško žodžio istorija, siekianti net 400 metų!

Mūsų laikraščių redakcijos turėtų paruošti speciales laidas tam reikalui apibūdinti. Mažiausiai vienas numeris šviesos privalėtų tam įvykiui būti paaukotas.

Suprantu, amerikiečiai lietuviai neturi užtenkamai medžiagos neigi pagėjų visam 400 metų laikotarpiui išanalizuoti ir pastatyti prieš visuomenės akis. *Šia proga mums reikėtų vyriausiai susirūpinti amerikinės lietuvių literatūros istorija, jos praeitimi ir dabartimi.*

Podraug: visapusiai apsvarstyti esamąją mūsų spaudos padėtį ir josios ateitį.

Ką darysime?

Indija ir Josios Ateitis

D. M. SOLOMSKAS

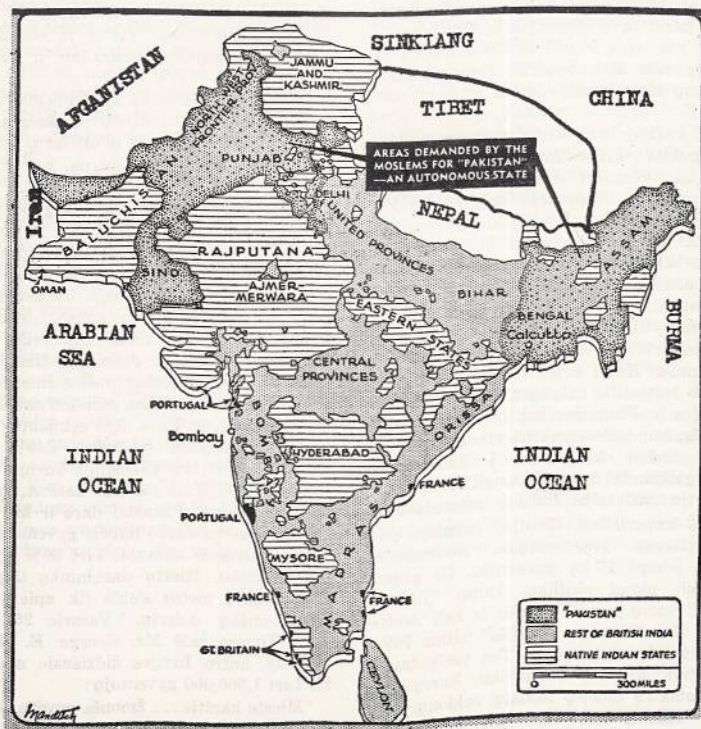
Dažnai matome žinių apie Indiją. Kas Indija ir kur ji yra? Kokia jos praeitis ir kokia ateitis? Žinoma, neilgam straipsnyj mes negalime plačiau išaiškinti istoriją ir padėti tokio milžiniško krašto, kuris savo plotu veik lygus Europai ir turi apie 400,000,000 gyventojų.

Indija yra Azijoje. Jos pietinius krantus skalauja milžiniškas Indijos okeanas. Iš vakarų pusės ji sueina su Iranu (Persija), iš

šiaurį su Afganistanu, Kinija, Nepalų, Bhtun ir rytuose—Indo-Chinai ir Burma.

Indija užima 1,581,410 ketvirtainių mylių. Jos gyventojai skirstosi į kelias grupes. Indusų yra 255,000,000, musulmanų—95,000,000; sikų—6,000,000; Jaanų—2,000,000; kitokių įvairių tautybių, kaip tai persų, anglų, žydų, mamandų, vizirių, afganiečių ir kitų apie 30,000,000.

Daugiausia yra indusų—budistų tikėjimo

Dabartinė Indija ir jos rubežiai.

žmonių, apie vienas ketvirtadalis mahometonų ir apie šeši milijonai krikščionių.

Indiją iš šiaurių, nuo šaltų vėjų apsaugo aukščiausi pasaulį Himalajų kalnai. Indija didžiumoj yra lyguma. Tokiame dideliame plote negali būti vienodas oras; jis yra šiltas—sub-tropiškas, vietomis mažai lietaus, kitur jo daug. Miškai pilni paukščių ir žvėrių. Daugybė įvairiausių medžių ir augmenų. Žemėje daug yra anglies, geležies, deimantų ir kitokių brangenybių.

Žemė apšėjama ryžiais, kviečiais, cukriniais runkeliais, linais, medvilne ir kitais augmenimis. Iš Indijos daug išveždavo medvilnės, cukraus, galvijų, miško ir rūdų reikmenų. Indijoj kasa anglį, geležies kūrą ir gamina žibala. Indija yra turtingas kraštas, bet jos turtai daugiausiai plaukia į Angliją, todėl britai skaito ją perlu savo imperijos karūnoje.

Indijoj yra apie 50,000 mylių gelžkelių ir nemažai plentų. Bet bendrai komunikacijos tinklas, taip tirštai apgyventam kraštui, per mažas.

Senovėje Indijoj buvo kelios galingos valstybės. Jos puldavo kitus kraštus ir kiti kraštai puldavo jas. Pirmieji iš europiečių į Indiją atvyko portugalai ir pradėjo steigti savo kolonijas. Juos pasekė holandai, anglai, francūzai ir kiti. Tais laikais įsiveržėliai įsteigdavo neva savo kompaniją biznio reikalam, bet ją gindavo valstybė. Taip britai įsteigė East-Indijos Kompaniją, kuri 1602 metais jau pradėjo pavergti tam tikrus Indijos plotus.

Tarpe įsiveržėlių prasidėjo kovos, ilgi karai už pavergimą. Karai prieš Indijos žmones ir karai savo tarpe. Jie baigėsi anglų laimėjimu. Portugalijos ir Francijos kolonijos ten pasiliko mažytės, kur nekur pakraštyj—prieplauka. Holandai turėjo kraustyti į Indoneziją. Anglai įsigalėjo. 1876 metais Anglijos karalėnė Viktorija pasiskelbė Indijos imperatore.

Anglijos imperialistai Indijoj įsigalėjo pajūriais, visuose svarbesniuose susisiekimo centruose, įsteigė 17-ką gubernijų. Gi giliau šalį dideli plotai pasiliko, kaip „indusų valstybės“, kurių yra 23 didelės ir keli desėtkai mažų. Tos „indusų valstybės“ užima 709,500 ketvirtinių mylių plotą. Ten viešpatauja kunigaikščiai, princai, dvarponiai, kurių yra apie 700 atskirų didelių feodalų valdonų. Didžiausios „indusų valstybės“ yra: Rajputana—132,559 ketvirtinių mylių ir turi 14,000,-

000 gyventojų; Hyderabad—82,313 ketv. mylių ir 16,600,000 gyv.; Baluchistan—79,546 k. mylių ir 500,000 gyv.; Central Indija—52,500 ket. mylių ir 8,000,000 gyventojų.

Anglija skiria Indijos valdymui vice-karalių—„viceroy“; ir Indijos sekretorių, kuris yra Anglijos ministerijos narys. Tas sekretorius savo rankose laiko užsienio, karo, finansų ir kitus svarbius reikalus, o vice-karalius viešpatauja, kaip kokis diktatorius. Anglija skiria gubernatorius. Pagražinimui britų „demokratijos“, išrenkamas ir parlamentas, bet iš 300,000,000 gyvenančių indusų, britų valdomoj teritorijoj, balsuoja tik apie 5,000,000 piliečių.

Gi indusų valstybėse viešpatauja kunigaikščiai, princai, visoki dvarponiai. Ten viešpatauja feodalizmas ir baudžiavos gadinė. Kunigaikščiai laiko suvažiavimus ir išrenka „kunigaikščių seimą.“ Jie ir jų seimas veikia išvien su Anglijos vice-karalium ir gubernatoriumis.

Indijoj Anglija laiko apie 100,000 savo armijos ir yra apie 200,000 „Indusų armijos“, kuri yra britų generolų ir oficerių komandoj. Indija turi savo karo laivyną, bet ir tas yra griežtai Anglijos laivyno kontrolėj.

Indijoj viešpatauja baisi nelygybė ir neteisybė. Anglijos valdonai, visoki kunigaikščiai, princai, dvarponiai ir religijų viršininkai gyvena didžiausiam gerbuvui. Kunigaikščių turtams nėra ribų. Jų palociai didžiausi ir gražiausi. Viskas žiba nuo aukso, deimantų ir brangakmenų. Jie kelia didžiausias puotas. Jų vežimai, arkliai ir darbliai žiba nuo aukso ir deimantų. Bombay mieste žmonės badauja, gi turčūs Aga Khan atsisėdo ant svarstyklių lėkštės, o ant kitos dėjo deimantus ir kitus jo brangakmenius. Jis svėrė 243½ svarus, tiek pridėjo ir brangakmenų, kurių vertė siekė \$2,000,000. Taip jis daro kasmet, kad parodyti savo turtą. Panašiai daro ir kiti turčiai.

Tuo gi kartu darbo liaudis gyvena tamsume, varge, skurde ir badauja. Virš 90% gyventojų yra beraščiai. Miestų darbininkų taip mažos algos, kad ji metus siekia tik apie 15 ar 20 amerikoniškų dolerių. Vasario 26 d. New York Timese rašė Mr. George E. Jones iš Bombay, antro Indijos didžiausio miesto, kuris turi 1,500,000 gyventojų:

„Mieste karštis... žmonės gyvena po aštuonis ir dešimtis kambaryj, o tas „kambarys“ tai tamsi kalnė skylė. Dėl karščio ir dušnumo

žmonės ten negali miegoti, tai eina į gatves ir gatvėse miega. Jų nepridengti kūnai visur voliojasi... Iš bado mirę guli gatvėse per kelias dienas."

Taip yra su tais darbininkais, kurie skaito mi "laisvi", kurie gyvena anglų tvarkomoj sričių. Gi kurie gyvena "indusų valstybėse," kur viešpatauja kunigaikščiai ir feodalai, tų padėtis dar baisesnė. Kiekvienas kunigaikštis gali daryti su savo baudžiauninkais, ką tik jis nori — parduoti, užmušti ar ant kokio gyvulio išmąnyti.

Indijoj nuolatos viešpatauja badas. Apie 100,000,000 žmonių nei karto sočiai per visus metus nepavalgo. Tamsumas, atsilikimas, religinis ir tautinis pasidalinimas. Anglai, kunigaikščiai ir dvarponiai tiksliai palaiko žmones tokioj padėtyj. Jiems buvo pavykę taip sukurstyti indusus prieš musulmanus, kad nuo 1919 m. niekur nebuvo didesnio bendro indusų ir musulmanų išstojimo. Tik vasario mėn. 1946 metais, komunistams vadovaujant, pradėjo bendrai demonstruoti indusai ir musulmanai.

Nepaisant žmonių tamsumo ir atsilikimo, nėra tų metų, kad Indijoj, tai vienur, tai kitur nebūtų masinių sukilimų prieš anglius, kunigaikščius ir dvarponius. Britai tuos sukilimus žiauriausia ranka slopina. Jie kanuolių ugnimi ir lėktuvų bombomis sunaikina ištisus miestus, miestelius ir kaimus!

Ir šiemet, kada Indijoj viešpatauja badas, vasario mėnesį Bombay, New Delhi, Calcutta ir kitur išsiveržė žmonių sukilimai. Jie šaukė: "Mes norime valgyti," "Mes norime laisvės!", "Šalin Anglijos valdžią!", "Šalin ponai!" Prie sukilimo buvo prisidėję ir Indijos karo laivyno jūrininkai. Anglai žiauriausiu būdu sukilimą nuslopino. Vien vasario 21 dieną Bombay mieste 60 indusų užmušė ir 650 sužeidė. Laikinai sukilimas nuslopintas, bet jis atgys su nauja dar didesne jėga. Tą jaučia Anglijos

imperialistai ir jie jieško kelių apgavimui masių, neva siūlo Indijai "laisvę." Siunčia tais sumetimais savo atstovus ir veda derybas.

Anglijos viešpatavimui daug gelbsti Mahatma Gandhi, kuris paskilbo, kaip tautinis vadas. Aplinkui jį spiečiasi indusų buržuazija, dvarponiai ir reakciniai nacionalistai. Jo vardo išgarsinimui padeda patys anglai, kurie dažnai Gandhį "areštuoja." Tas "areštas" būna namie, laike kurio jis gyvena savo dvare, — puikiam palociuje.

Indusų tautinio išlaisvinimo priešakyj stovi Indijos Liaudies Kongresas ir jo vadas Jawaharlal Nehru. Jis reikalauja pilnos tautinės laisvės. Musulmanų tautos priešakyje yra Mahammed Ali Jinnah, kuris reikalauja laisvės musulmanams ir atskiros valstybės Panjab, Apvienytų provincijų, Bihar ir Assam, kur gyvena musulmanai.

Indijos Komunistų Partija nėra skaitlinga, bet jos įtaka didelė. Milionai unių narių priitaria jai. Jos įtaka auga tarpe Indijos Liaudies Kongreso ir Musulmanų—Arabų Sąjungos narių. Ji reikalauja pilnos tautinės laisvės ir griežtų reformų darbininkų, valstiečių, tautinių ir kitokių grupių naudai.

Indija yra pasaulinis milžinas ir Anglijos imperialistams nepavyks ilgai ten viešpatauti. Masės veržiasi į laisvę ir jos tą laisvę atsieks. Teisingai pareiškė musulmanų vadas M. Ali Jinnah:

"Anglija arba turi suteikti Pakistanui laisvę, arba, jeigu ji to nepadarys, tai lai mums Dievas padeda ir ję mes gausime."

Tokio nusistatymo yra ir indusai. Komunistams pavyko jau pralaužti ledus, sumažinti nesutikimus indusų ir musulmanų tarpe. Komunistai padėjo jiems suprasti, kad liaudies išsilaivsinimas ir atsieikimas laimingo gyvenimo reikalauja bendro veikimo. Tautų ir darbo grupių vienybėj auga Indijos liaudies jėgos kovai už savo laisvę ir laimingą ateitį.

TADAS KOSCIUŠKA IR JO VEIKLA

DR. A. PETRIKA

Šių metų pradžioje sukako 200 metų nuo gimimo pasauliniai paskilbusio karo vadu—generolo *Tado Kosciuškos*. Andrius Tadas Bonaventura Kosciūška yra gimęs buvusioj Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijoj, Lietuvių Brastos (Brest Litovsko) vaivadijoj, Merečovščiznos dvare, 1746 m. vasario 12 d. Jo tėvas, Liudvikas Kosciūška, buvo neturtingas bajoras, dvarininkas. Pradinį mokslą Tadas Kosciūška įsigijo vietos jezuitų mokykloj ir vėliau kadetų (karinėj) akademijoj Varšuvoj. Šitą militarinę mokyklą Kosciūška baigė būdamas 18 metų ir kaip nepaprastai gabų mokinį—Lenkijos vyriausybė išsiuntė karo ir inžinierijos mokslus pagilinti į Versalių, Francūziją. Pralaidęs 7 metus užsieniuose, jisai grįžo į savo gimtinį kraštą ir buvo pakeltas į artilerijos kapitonus.

1776 m. jaunas kapitonas buvo išsiųstas su savo daliniu į Samowice sritį, kur jisai pamyľėjo turtingo dvarininko dukterį Luizą (Liudviką). Tačiau jos tėvas išleisti dukterį už neturtingo karininko nesutiko ir Kosciūšką, po nepasisekusios kovos, su gilia žaizda širdyje apleido kariuomenę ir pačią Lenkiją. Paryžiuje bebūdamas, jisai susidomėjo amerikų kova už nepriklausomybę (prieš anglos) ir gavęs iš Amerikos Kolonijų atstovo Ben. Franklino rekomendaciją—išvyko į “naująjį pasaulį.” Jurgis Washingtonas apsidžiaugė gavęs sau naują talkininką ir paskyrė Kosciūšką inžinierijos pulkininku.

Kosciūška ilgą laiką tarnavo šiauriniame New Yorko valstijos fronte, kuriam vadovavo gen. Gates, ir paruošė įsitvirtinimus (fortifikacijas) Saratoga bei West Point srityse.* 1780-81 m. jisai tarnavo inžinierium pietiniame fronte, gen. Greene vadovybėj. Kosciūška ištarnavo kolonistų armijoj apie 6 metus. Atleisdama iš tarnybos, karui laimingai pasibaigus, Amerikos vyriausybė pakėlė jį į brigados generolus.** Atleistas iš karinių pareigų,

*Jo pagerbai 1828 m. West Point'o kadetai pastatė paminklą savo akademijos sode (West Point yra karinė akademija).

**1933 m. Amerikos vyriausybė išleido specialius penkcentinius pašto ženklelius minėjimui 150-metinės sukakties nuo pakėlimo Kosciuškos į brigados generolus.

Kosciūška išvyko į Europą ir ramiai sau gyveno tėvo dvare. Tačiau 1788 m. lenkų vyriausybė pašaukė jį į kariuomenę ir suteikė jam majoro generolo laipsnį.

1791 m. lenkai priėmė konstituciją, kurios demokratinė dvasia nepatiko rusų carienei Katrei Didžiajai ir ji sekamais metais paskelbė Lenkijai karą. Po trijų mėnesių kovos, kurioje gen. Kosciūška neginčijamai pasižymėjo, silpnavalis lenkų karalius Stanislovas kapituliavo. Kosciūšką nujaudė, prie ko tokia padėtis veda—reakcijos sustiprėjimo. Jisai pasitraukė iš veikiančios kariuomenės ir išvažiavo į užsienius. Kariuomenė ir jos vadų dauguma buvo nepasitenkinę karaliaus akcija ir slapta pradėjo ruošti sukilimui. 1794 m. sukilėliai parsikvietė Kosciūšką iš Leipcigo (Vokietijos) ir jis tų metų kovo 24 d. Krokuvos rinkoje prisiekė būti sukilėliams vadu. Jam buvo duota absoliuti galia, jis tapo pilnu diktatorium ir organizavo laikinąją vyriausybę. Savo proklamacijoj jis suteikė gyventojams tūlų civilinių reformų. Bal. mėn. 4 d. ties Raclawice jo kariuomenė sumušė carienės Katrės jėgas ir jis valdė Lenkiją iki 1794 m. gegužės mėn. Karalius, kuris sukilimui nepritarė, buvo jo galoje.

Tačiau birž. 6 d. rusai sumušė Kosciuškos armiją ties Šeškočnu ir kiek vėliau ties Krokua. Jam teko skubiai traukti savo jėgas į Varšuvą ir ginti sostinę, kurią liepos 13 d. apgulė jungtinė rusų ir vokiečių kariuomenė. Lenkai* gynėsi narsiai, bet 1794 m. spalį 10 d. ties Maciejowice Kosciuškos kariuomenė buvo sumušta, jisai pats sužeistas ir paimtas į nelaisvę. Carienė Katrė Kosciūšką, kaip sukilėlių-maištininką, uždarė visam amžiui į kalėjimą, kuriame jisai išbuvo du metus. Kosciūškai esant kalėjime, Lenkija-Lietuva pasidalino rusai, vokiečiai bei austrai, ir Lenkijos Karalija, kaip savistovi valstybė, nustojo gyvavus. Tai buvo, anot Kosciuškos, “Finis Poloniae”!

Mirus carienei Katrei 1796 m. lapkr. 6 d., Rusijos carų sostas teko jos sūnui Poviui. Šis tuoj paleido iš kalėjimo Kosciūšką ir ki-

*Varšuvos gynybe dalyvavo ir apie 7,000 lietuvių.

tus sukilėlius, išgavęs iš jų ištikimybės priesaiką. Povilas norėjo grąžinti Kosciuškai net jo kardą, bet jis atsisakė tai priimti pareikšdamas: „Aš neturiu tėvynės, kurią turėčiau ginti, tad kam man reikalingas kardas?“ Išėjęs iš kalėjimo, Kosciūška tuoj išvyko į Angliją, o iš ten antru kartu į Ameriką. 1797 m. lapkričio mėn. jisai jau buvo Philadelphiajos uoste.

Amerikos Kongresas, norėdamas Kosciuškai atsiųgti už jo paslaugas civilinio karo metu, davė jam 500 akrų žemės Ohio valstijoje, ten, kur dabar įkurta Kolumbo miestas. Kosciūška tačiau nenorėjo pastoviai šiam krašte įsikurti. Jam nepatiko pietinėj krašto daly esanti vergija, kuri taip biauariai spaudė tūkstančius negrų, ir 1798 m. Kongreso išleistas ateivius varžantis įstatymas, vadinamas „Alien Act.“ Tais pačiais metais jisai galutinai apėjo J. A. V. ir apsigyveno Paryžiuje. Ten jisai 1800 m. parašė knygėlę „Arklų Artilerijos Manevrai“, kuri buvo išversta ir į anglų kalbą.

1806 m. Napoleonas bandė prikalbinti Kosciušką organizuoti lenkų sukilimą prieš rusų carą Aleksandrą I. Tačiau Kosciūška šito pasiūlymo nepriėmė. Kodėl jisai atsisakė lenkus sukelti ir vienas vadovauti, sunku pasakyti, spėliojama vienaip ir kitaip. Vieni teigia būk dėl to, jog jisai prisiekęs carui Povilui ištikimybę ir nenorėjęs laužyti priesaikos; kiti gi, būk jis netikėjęs, kad Napoleonas grąžintų Lenkijai nepriklausomybę, o tik nori pavaruoti lenkus prieš carą, nieko jiems už tai neduodant.

Paskutinius savo amžiaus metus Kosciūška gyveno Šveicarijoje, Solothurne. 1817 m. spalį 17 d., būdamas 71 m. amžiaus, Kosciūška puldamas nuo arklio susižeidė ir mirė. Jo palaikai parvežta į Krokuvą ir palaidota šalia Jono III Sobieskio, lenkų karaliaus (1624-96). Jo adoratoriai supylė netoli Krokuvos jam pilikalnį.

Tadas Kosciūška buvo taurus humanistas. Bekariaudamas pietinėje J. A. V. daly jisai matė, kaip biauariai yra traktuojami ir nesąžiningai išnaudojami ten juodosios rasės žmonės vergai; jisai matė, ką tikrovėje reiskia vergija ir norėjo kuo nors tiem nelaimingiems žmonėm padėti. Antrą ir paskutinį kartą apsisėdamas Ameriką, jisai pavedė *visą savo šioj daly esamą turtą* (500 akrų žemės, kurią jam

Kongresas buvo davęs) *išpirkimui negrų iš vergijos!* Savo testamente, datuotam 1798 m. gegužės 5 d., Kosciūška sakė:

„Aš, Tadas Kosciūška, atsisikirdamas su Amerika, šiuo pareiškiu ir paliepiu, kad nebereikėtų rašyti kitokių testamentinių pasiskyrimų savo nuosavybei Jungtinėse Valstijose, tuo autorizuodamas savo draugą Tomą Jeffersoną pavartoti tą nuosavybę negrams iš saviškių ir iš kitų išpirkti, suteikiant jiems laisvę mano vardu, duodant jiems mokslą, išmokant amatų ir kitko, pamokant juos moralybės pareigų naujose sąlygose, o tai padarytų juos gerus kaimynus, gerus tėvus ir motinas, vyrus ir žmonas ir gerus jų pareigose, mokant juos ginti savo laisvę ir tėvynę, geros tvarkos draugystė, ir visa ko, kas galėtų padaryti juos laimingus ir naudingus, ir aš padarau minėtąjį Tomą Jeffersoną tos mano valios vykdytoju.“*

Čia jau Jeffersonas, kaip patsai sakė, buvo persenas tuo testamentu rūpintis ir visą reikalą pavedė adv. Ben. L. Learui. Sis, reikalą ištyręs, Jeffersonui pranešė, jog testamentas yra *neįvykinamas*, nes yra priešingas pamatiniam Virginijos ir Marylando valstijų įstatymams, kurie *neleidžia* negrų iš vergijos išpirkti. Tokie pinigai, esą, eina į bendrą mokyklinį fondą. Vėliau Kosciūškos fondo administratoriai keitėsi ir karts nuo karto raportavo jo vertę: 1823 m. fonde buvo \$17,099, 1838 m. \$45,575, 1847 m. \$47,002, o 1853 m.—jau tik \$5,601. Kur dingo tie pinigai, niekas tiksliai negali pasakyti. Ar juos teismas kam nors paskyrė, ar patys administratoriai „suvalgė“, nežinia! Tiek žinoma, kad 1826 m. Newarke, N. J., buvo pastatyta už \$13,000 negrams mokykla ir pavadinta Kosciūškos vardu. Ar tie pinigai imti iš kalbamojo fondo, ar (kaip visuomet) iš visuomenės išdo—nieko tikra negalima pasakyti. Tačiau aišku viena: *Kosciūškos testamentas nebuvo įvykdytas, jo palikti pinigai nebuvo suvartoti skirtam tikslui—negrų iš vergijos išpirkimui!* Kieno nors sąžinė turėtų už tai atsakyti. Aišku, už tai nekaltas velionis Tadas Kosciūška ir dėl to jo skaitus vardas, kaip humanisto ir pavergtųjų gelbėtojo—lieka nesuterštas!

*Savo dvaro (Lietuvoje) baudžiauninkus Kosciūška paleido 1817 m., gi Lietuvoje baudžiava panaikinta tik 1861 m.

KOSCIUŠKOS GENELOGIJA.

Kas buvo Tadas Kosciuszka, kurį savinasi net trys tautos: *lietuvis, lenkas ar ukrainietis?* Pradėsimė nuo ukrainiečių. Jie teigia, būk Kosciuškos tėvukas buvęs garsaus kazokų etmono Bagdono Chmelnickio asmens sekretorius, tad ir jo ainis turi būti ukrainietis. Tūli lietuviai sako: Kosciuszka gimimo metrikoje įrašytas kataliku, taigi tikriausiai turi būti lietuvis. Tačiau Brest Litovsko vaivadijoje tuomet gyveno ir lenkų katalikų. Lietuvių

Generolas Gates sveikina Kosciuską po kovą ties Entwos Springs. (Zigmanoto Aldukevičiaus aliejinis portretas.)

Brastos sritis (nors veik išimtinai apgyventa baltarusių) tuomet įėjo į Didžiosios Lietuvos Kunigaikštiją, kuri, savu ruožtu, Liublino Unijoje, buvo integrali Lenkų Karalijos dalis. Lenkai, iš kitos pusės, irgi rodo gana juokingų pretenzijų į Kosciuską, kai jie teigia būk: „Visi lenkai žino Kosciuską esant lenku; lenkai stato Kosciuskai paminklus, kuria jo vardo organizacijos, steigia ordinus ir tt., o lietuviai to nedaro.“ Į panašius teigimus galima atsakyti jų pačių „argumentais“: lenkai steigia ordinus ir stato paminklus Jogailai, ko lietuviai *nedaro*, bet tai dar nereikškia, kad Jogaila buvo lenkas. „Kosciuszka mokėjęs lenkiš-

kai, o nemokėjęs lietuviškai.“ Tuomet visi Lietuvos bajorai buvo sulenkėję ir retas jų mokėjo lietuviškai kalbėti. „Kosciuszka buvęs lenkų sukilimo vadas ir prisiekęs lenkų sukilėliams ištikimybę.“ Kosciuszka prisiekė ištikimai tarnauti ir Amerikos vėliavai 1776 m., bet tai dar nepadaro jo amerikoni; jis kovojo visur, kur tik buvo priespauda. Kosciuškos Fondo vykdomasis direktorius Stef. P. Mierzwa sako: „Jeigu minėdamas savo gimimo vietą jis (Kosciuszka) kada juokais ir pasivadino lietuviu, tai tik tokia prasme, kaip kad Adomas Mickevičius ir Juozas Pilsudskis vadinami lietuviams“ („Prašymas šviesesniešiams Amerikos Lietuviams“). Kitaip sakant, Kosciuszka galėjo pasivadinti lietuviu tik *geografinė* prasme, o ne tautine. Gyvenime kartais taip būna ir šiam teigimui yra šiek tiek pamato. Tačiau, kai A. Mickevičius Lietuvos pasiilgęs, būdamas trėmime, sušuko: „Lietuva, mano tėvyne, esi kaip sveikata; kiek tave branginti reikia, tas tik temato, kurs tavęs yra nustojęs,“ — sunku tikėti, kad tuomet jisai būtų juokavęs! Skamba, kaip visai rimtas prisipažinimas.

Bet pažiūrėkime, ką šiuo reikalu sako t. v. istoriniai dokumentai, paties Kosciuškos laišškai ir testamentas. Po savo antrosios kelionės į Ameriką, Kosciuszka ilgai gyveno Paryžiuje. 1806 m. birž. 28 d. jisai parašė anglų kalba savo pirmesniajam testamentui prierašą, kuriame skiria stamboką pinigų sumą savo draugo sūnui, nešiojančiam Kosciuškos vardą. Skaitome:

“Tegu bus visiems žmonėms iš šio žinoma, kad aš, Tadas Kosciuszka, seniau buvęs Jungtinių Amerikos Valstijų Amerikos karininkas jų revoliuciniame kare prieš Didžiąją Britaniją ir kilęs iš Lietuvos Lenkijoje (a native of Lithuania in Poland), dabar gyvenęs Paryžiuje, šiuomi pavedu ir nurodau, kad po mano mirties \$3,704 Jungtinių Valstijų pinigais teisėtai pereis ir bus perduoti Kosciuskai Armstrongui, generolo Jono Armstrongo sūnui, jo visiškai nuosavybei ir naudai.”

Testamento vykdytoju Kosciuszka paskyrė tą patį Tomą Jeffersoną. Laiške į rusų carą Aleksandrą I 1815 m. birž. 6 d. Kosciuszka rašė:

“Jūsų Didybe,

Grafas Čortoriskis man pranešė apie visas malones, kurių Jūs ketinate suteikti len-

kų tautai. Žodžių trūksta išreikšti mano giliausią pagarbą ir padėką. Tačiau yra vienas dalykas, kuris rūpina mano sielą ir temdo mano džiaugsmą. Aš esu gimęs lietuvis, ir nedaug metų man liko gyventi, bet ateities uždanga laiko nuo manęs paslėpus mano gimtojo krašto ir motinos tėvynės likimą. Aš nepamenu jokių panašių kilnių Jūsų Didybės žadėjimų, padarytų tuo reikalu žodžiu man arba kam nors iš mano tautiečių..." (Memoires de Michel Oginski, t. IV, p. 211.)

Čia, neabejotinai, Kosciūška kalba apie Lietuvą, kaip savo "gimtąjį kraštą ir motiną tėvynę," kai jisai carui primena, jog nieko jai jis nėra žadėjęs, o Lenkijai šį tą rengiasi duoti.

Galima pacituoti dar vieną Kosciūškos laišką, rašytą iš Lenkijos užkampio, Voclavko, generolui Nesialkowskiui, kilusiam irgi iš tos pat Lietuvos dalies, kaip ir Kosciūška. Ar Nesialkowskis buvo lietuvis ar lenkas, jokių rimtų davinijų nėra. Kosciūška, tarnaudamas lenkų kariuomenėje, rašė:

"Aš maldauju Jus visa kuo, kas tik Jums gyvenime yra brangiausia — Jūsų žmona, kūdikiai — kad Jūsų Ekselencija malonėtu išvaduoti mane iš taip nemalonus, taip išlaidingos ir ligi šio laiko visiškai nevertingos vietos. Dievas mato — aš neturiu čia nė vieno, su kuo žodį tarčiau ir tai tiesa, kad aš niekuomet nenoriu su jaučiaus kalbėti. Kokie tik Gasonai (pagyrūnai) jie yra... Tačiau aš liausiuos aprašinėjęs čionykščius. Aš tik pasakysiu, kad kraštas čionai yra gražus ir kad jis turėtų būti skirtas doriems ir darbštiems lietuviams, bet ne tiems nevykčiams ir apsilėdėliams. Prašau, grąžinkit mane į Lietuvą, jei manęs neišsižadate ir nelaikote netikusiu Jums tarnauti. Kas aš esu, jei ne lietuvis, Jūsų tautietis, Jūsų parinktas? Kam turiu aš reikšti dėkingumą už rekomendaciją (Brastos) parlamente? Ką turiu ginti, jei ne Jus ir save? Jei tat nepadarys įtakos Jums paveikti parlamentą dėl manęs sugrąžinimo, tai, dievas mato, aš ką nors sau pasidarysiu, dėl to, kad aš biauriuosi, būdamas lietuvis ir turėdamas tarnauti Karūnai (Lenkijai), tuo tarpu, kai Jūs neturite net nė trijų generolų. Kada stipresnioji prievarta pradės Jus karstyti virvėmis, gal būt tada Jūs pabusite ir pradėsite saugotis."

Kas buvo tasai gen. Nesialkowskis ir kieno kariuomenėje jisai tarnavo — nėra aišku. Lenkai sako, būk jisai buvęs *lenkas* ir *lenkų* kariuomenės vadas, tik kiles iš Lietuvos, nuo Lietuvų Brastos. Lietuviai gi teigia, būk jisai buvęs *lietuvis* ir *lietuvių* kariuomenės vadas. Tačiau, jeigu Nesialkowskis būtų tarnavęs lietuvių kariuomenėje, tad kaip jisai galėjo tuomet padėti Kosciūškai, tarnaujančiam lenkų kariuomenėje? Juk tai skirtinga militarinė jurisdikcija. Čia kur nors, man rodos, šovinizmas statoma aukščiausia istorinio fakto!

"The New International Encyclopedia" (t. 13, p. 350) apie Kosciūškos tautybę sako: "Pareina iš senos bet nusigyvenusios lietuvių šeimos" (being descended from an ancient but impoverished Lithuanian family).

Rimčiausia Kosciūškos biografija benė tik bus 1894 m. Krokuvėje išleistas T. Korzono veikalas, kuris nešališkai nagrinėja Kosciūškos giminės geneologiją, jo gyvenimą ir darbus (Tadeusz Kosciuszko, Życiorys z dokumentow wysnuty). Išrodo, Korzono (kuris atseka Kosciūškos šeimos istoriją iki 1509 m.) duomenų šviesoje, kad Kosciūška tyro tipo lietuvis ar lenkas *nebuvo*. Jo gyvose buvo ne tik lietuviškai lenkiško, bet ir ukrainiškai baltarusiško kraujo. Man rodos, kad dėl tautybės varžytis juo *neverta*. Svarbu ne tautybė, kuriai jis priklausė, bet patsai žmogus, jo *darbai*! Tautybės klausimą paliečiau visai ne todėl, kad norėčiau jį liaupsinti, kaip tai daro tūli lenkiški ar lietuviški šovinstai, bet kad paduotų žinomus tuo klausimu faktus, skaitytojā painformuoti. Jeigu tūluose savo raštuose Kosciūška pasisakė esąs lietuvis (nesvarbu ar tai padaryta geografiniais ar tautiniais sumetimais), tai kituose laiškuose jisai pasisakė esąs lenkas (žiur. Korzono veikalą). Jeigu ir būtų sąžiningai Kosciūška skaitęs save lietuviu, tai jisai *tautiniai sąmoningų lietuvių nebuvo* ir lietuvių tautai, kaip tokiai, *niekuo nepadėjo*. Lietuvių tautinis atbudimas jam nerūpėjo, jįsai jo nekėlė. Kosciūška, kaip ir kiti to meto lietuviai bajorai-dvarininkai, buvo prisigėres lenkų kultūros ir buvo nedalomos Lenkų Karalijos rėmėjas. Jisai *palaike* Liublino Uniją, kurioje Didž. Lietuvos Kunigaikštija buvo *neatskiriama Lenkų Karalijos dalis*. Dar daugiau: gen. Tadas Kosciūška buvo *priešingas* bi kokiām savarankiškam lietuvių judėjimui, jįsai prieš tai *net kovojo!* Kai 1794 m. lietuviai

Vilniuje suorganizavo iš 328 žmonių Lietuvos Tarybą ir karo inž. Jokūbo Jasinskio vedami bandė savarankiškai išstoti prieš caro valdžią, tai Kosciūška tokiam žygiui buvo *abejingas*. Lietuvos ir Lenkijos bajorams nepatiko, kai Jasinskis norėjo sukiliman įtraukti valstiečius su miestiečiais (amatininkais, pirkliais, etc.). Bajorai itin bijoj apginkluoti valstiečius, tą skaitlingiausį luomą, kad tasai nepareikalaūtų panaikinti baudžiavą. Tatai jiems buvo "perdaug demokratiškas" pasimojimas!

Apie lietuvių kovas 1794 m. sukilimo metu rašė Jn. N-us 1934 m. "Trimito" nr. 17. Ten skaitome:

"Ieškodamas lėšų ir jėgų karui, J. Jasinskis kreipėsi į liaudį ir miestiečius. Tat nepatiko bajorams... Jasinskio demokratiškumui nepritarė ir Kosciūška. Tad dvarininkai, gindami savo privilegijas, stengėsi pašalinti Jasinskį. Apskritai, lenkams ir Kosciūškai nepatiko Jasinskio ir lietuvių separatinis sukilimas, atsiskyrimas nuo Lenkijos. Juk buvo statoma Lietuva su sostine Vilniuje. Lenkijos vyriausybė, užuot padėjus Lietuvos sukilėliams, ėmė su jais kovoti. Dvarininkai mažai terėmė sukilimą, neketino naikinti baudžiavos, nenorėjo net savo žmonių leisti į karą, kai kur net kliudė sukilėliams veikti.

Pagaliau Kosciūška atėmė iš Jasinskio karo vadovybę Lietuvoje ir panaikino Tarybą, neva kenksmingą Lietuvos ir Lenkijos

sukilimo vienybei... Jasinskio vietoje atsirado net trys vadai. Kai kurie jų veikė nenormomis ir net trukdė karo žygius... Ir sukilimo vadai suprato, kad bajorai, kurie ligi tol vieni teturėjo politines teises, nepajėgs kovoti... Nepavyko sukelti visų gyventojų prieš rusus. Gudų valstiečiai visai nesidėjo. Nebuvo gero sutarimo tarp vadų... Bajorams nepatiko radikališkų pažiūrų vyriausias Lietuvos kariuomenės vadas Jasinskis ir todėl Kosciūška, bajorų kurstomas, pakeitė jį nauju vadu. Naujas vadas buvo negabus; juo nepasitikėjo kariuomenė ir gyventojai."

Sukilimas, vedamas be liaudies paramos ir pritarimo, pradėjo bliukšti, kol galiau visai susmuko. 1794 m. balandžio 23 d. lietuviai sukilėliai buvo nugalėję caristinę Vilniaus įgulą, esamą vadovybęje lietuvių bajoro Kasakauskio (kurį sukilėliai pakorė), ir paėmę miestą, bet rugp. 12 d. caro kariuomenė jį vėl atsiėmė. Lapkr. 4 d. žuvo Jasinskis, o po keletos dienų Suvorovas paėmė ir Varšuvą. Kosciūška, sužeistas, pateko rusams ir nelaisvę ir sukilimas buvo likviduotas. Įvyko trečias ir paskutinis Lenkijos-Lietuvos pasidalinimas.

Tadas Kosciūška, kaip žmogus ir kovotojas (nepaisant kokiai tautai jisai priklausė), buvo drąsus, santarūs ir demokratiškas. Jisai buvo nuoširdus humanistas ir ryžtingas kovotojas prieš visokią priespaudą. Tokio atestato, man rodos, pakanka bile kam!

Naujakūriai

Neseniai įkėlęs naują kvapų rąstą
Pajutai tu meilę tėviškei savai.
Ir mąstei, kad vargas kelio neberastų,
Neprimintų niekas, kaip tu bernavai.

Nuo mieguistų pievų rūkas nepakilo,
Kėleis tu, o žemė skaitė žingsnius tuos,
Niekam netikėjai, kad bus tavo šilas,
Nuosava trobelė pamiškėj baltuos.

Vakarašis lankei gal šokantį jaunimą,
Tenegrįš tos dienos niekad atgalios,
Ir jautei, kad smuikas tartum verkti ima
Peikdamas likimą tavo be dalios.

Nueini, o klevas šlama tykiai, tykiai,
Kužda, kad gyventi žemėj pavargai,

Tik ilgai skardena juokas pasilikęs,
Virko naktį smuikas dar ilgai ilgai.

Tie juodi arimai tavo kelią žino,
Tu ir jie suaugo širdimi seniai,
Tik našioji žemė ne tave maitino—
Krito tavo daliai skurdūs trupiniai.

O dabar pažvelki, tiesias tavo tėžiai,
Ilsis tavo laukas po skraiste žiemos,—
Tartum į stebuklą tu plačiai žiūrėsi,
Kai kilis pirmas diegas žemės mylimos.

Ir padės užmiršti skriaudą vakarykščią
Nusiblaivę aušros tėviškės dangaus,
O namie mažyčiai savo laimę krykščiau—
Tu jausi, kad niekam jis nebevergaus.

V. Valsiūnienė.

STANISLOVAS RAPALIONIS

J. RIMANTAS

Aiškindami raštų lietuvių kalba atsiradimą, mes susiduriame su viena šiam reikalui labai reikšminga asmenybe, — Karaliaučiaus Universiteto profesorium dr. Stanislovu Rapolioniu. Yra tai vienas iš pirmųjų, jei ne pats pirmasis, žinomas ir dokumentuotas mūsų autorius, rašęs lietuviškai. Dėl to jis, kaip lietuviškojo rašto pradininkas, mūsų kultūros istorijai ir turi pažymėtinos reikšmės.

Stanislovas Rapolionis priklauso prie pačių didžiųjų šešioliktojo amžiaus lietuvių inteligentinių asmenybių. Jo prigimties dinamiškumas, protinis gyvumas ir karštas noras kaip nors surasti naujus kelius iš ano meto slėgiančio katalikybės dekadanso, jį, kaip ir dr. Abraomą Kulvietį ir nevieną kitą žymų lietuvių intelektualą, suartino su naujuoju reformacijos judėjimu, kuris, šalia nemaža jam įtakos turėjusio humanizmo, ano meto aplinkybėmis buvo tiesiog revoliucinis. Rapolionis ir Kulvietis pasidarė vieni iš pačių stambiausių intelektualinių šulų tos reformacijos bazės, kuri įsikūrė Karaliaučiuje ir kuriai vadovavo taip pat nuo katalikybės atkritęs paskutinis kryžiuočių ordeno magistras ir pirmasis jau supasaulėjusios Prūsijos kunigaikštis Albrechtas (1490—1568).

Palyginti, nedaug ką žinome iš Rapolionio gyvenimo. Nei jo kilimo vietai nei giminei šiek tiek apčiuopiamiau nustatyti iki paskutinių laikų visai neturėta duomenų. Gimimo metai tebėra nežinomi. Net lietuviška jo pavardės forma ilgai buvo nenustatyta. Jis pats save lotyniškose raštuose ir dokumentuose yra vadinęs tai Stanislaus Litanus, tai Stanislaus Rapagelanus. Pagal tai buvo jau net imta lietuviškai jį vadinti mums neįprastu Rapagelioniu. Tiesa, iš dviejų Prūsijos kunigaikščio Albrechto 1545 m. raštų raštų buvo dar žinoma, kad jo tėvas buvo vadinamas Georgius Swiatzko Rapailowitz, o jo brolis buvo bajoras Paulus Rapagelanus.

Tik prieš kelis metus prof. K. Jablonskui pavyko iš jau žinomų dokumentų nustatyti kai kuriuos Rapolionio kilimo vietai ir jo gi-

minei reikšmingus duomenis. Nors šie duomenys viešai nepasakelbti, tačiau, prof. K. Jablonskui maloniai leidus, jais čia ir remiamasi, nebenorint kartoti ankstyvesnių nepatvirtintų spėjimų apie vieną iš pirmųjų lietuviškojo rašto kūrėjų.

Atrodytų, kad Rapolionio kilmė bus paaiškėjusi iš šių dokumentų: a. 1528 m. Lietuvos bajorų kariuomenės surašyme Eišiškių bajorų, neturinčių savo žmonių baudžiauninkų, tarpe yra paminėtas *Jan Sviatkovič* (Litovskaja Metrika. Perepisi vojska Litovskogo. 1915, sk. 80); b. 1567 m. kariuomenės surašyme Eišiškių bajorų tarpe paminėtas *Baltromei Pavlovič Sviatkeviča z sela Rapailovskogo* (t. p. sk. 763); c. Lietuvos istorikas M. Liubavskis savo "Litovsko-russkij sejm" (1901, p. 445) 1535 m. bylos Eišiškių pristovo su keliais Eišiškių bajorais atpasakojime mini tų bajorų tarpe ir Sviotko Rafailovič, kuris buvo verčiamas eiti kunigystą. Kadangi Trakų vaivada apskųstuosius pripažino tikrais bajorais, pristavo skundas buvo atmestas. Iš to, jog pristavas galėjo reikauti, kad Rapolionis eitų kunigystą, sprendžiama, jog jis buvo nepasituris bajoras.

XVI a. Lietuvos kariuomenės sąrašai rodo, kad Rapolo vardas Lietuvoje buvo gana retas ir dar retesnis buvo Svetkaus. Visi šie dokumentai kalba tik apie vienos giminės bajorus. Nėnant kito tokio tų retų vardų sujungimo Lietuvos bajorų kariuomenės sąrašuose, gali būti tvirtinama, kad mūsų Stanislovas Rapolionis tikrai priklausė tai giminei. 1567 m. Baltramiejus yra 1545 m. Povilo Rapolionio, Stanislovo brolio, sūnus. Pagal tai ir Stanislovas Rapolionis savo kilmę yra pietų rytų lietuvis, o ne žemaitis, kaip tai kieno iki šiol buvo manyta.

Rapolionio pavardę teisinga yra vesti iš lietuviškojo Rapolo, o ne iš svetimo Raphael ar Rafajelio (iš kur ir lotyniškas Rapagelanus, nes ano meto rašyboje "j" išreiškiamas mūsų "g"). Štai kodėl ir vartotinas Rapolionis, o ne Rapagelionis ar Rapdilionis.

Iš Rapolionio jaunystės beveik nieko nežinome. Pasakojama tik tiek, kad jis mokėsi Vilniaus pranciškonų vienuolyne ar net pats buvęs pranciškonu, bet tai nepatvirtinama. Tikros yra žinios, kad Rapolionis studijavo Krokuvos Universitete, kur gavo teologijos bakalauro laipsnį. Reikia manyti, kad jau Krokuvoje jis buvo gerokai paveiktas čia prasiskverbusių humanizmo ir renesanso idėjų, o po to ir reformacijos judėjimo. Gal dėl to jis netrukus atkrito nuo katalikybės ir aktyviai prisidėjo prie reformacijos, sueidamas į glaudžius ryšius su Prūsijos kunigaikščių Albrechtu. Pastarojo lėšomis nuo 1542 m. kovo 22, Rapolionis studijavo Vitenbergo Universitete, kur jo mokytojais buvo patys artimiausi Liuterio bendradarbiai Jonas Bugenhagenas ir Pilypas Melanchthonas. Rapolionis mokslą čia baigė 1544 m. gegužės 29 d., gaudamas teologijos daktaro laipsnį. Po to jis apsigyveno Karaliaučiuje, kur, kaip paskirtas pirmuoju steigiamojo universiteto teologijos profesorium, neabejotinai priklausė ir organizaciniam šio universiteto branduoliui, lygiai kaip ir dr. Abr. Kulvietis, buvęs Karaliaučiaus Universiteto pirmatako (vadinamo "pedagogium" arba "particular") vedėju ir pirmuoju Karaliaučiaus Universiteto graikų kalbos profesorium. Ne be reikalo išlikusiose Karaliaučiaus Universiteto metrikulose pirmojo jo personalo skyriuje pačių pirmuoju yra atžymėtas Rapolionis (Georg Erler. Die Metrikei der Albertus—Universitaet zu Koenigsberg i. Pr. I t. 1910, p. XVI).

Visi iš XVI a. išlikę liudijimai kalba apie Rapolionį kaip apie mokslininką iš pašaukimo ir didelį savo dalyko žinovą. Čia jis vadinamas "neįkainuojama asmenybe" ir šalia rektoriaus Sabinus pačių žymiausių profesorium. Jo paskaitos klausytojams darydavusios didelio įspūdžio ir jas lankydavęs net pats kunigaikštis Albrechtas. Jis savo nepaprasta energija traukte traukęs prie savęs jaunimą.

Stanislovas Rapolionis ypačiai pagarsėjo savo viešu disputu apie bažnyčią, kuris įvyko 1545 m. gegužės 8 d. Šis disputas taip atsiliepęs į Rapolionį, kad tai, paties Albrechto liudijimu (1545. V. 23 d. laiške Melanchtonui) buvę jo staiga susirgimo ir greitos mirties priežastimi. Kiti šaltiniai nurodo jį mirus džiova.

Rapolionis mirė 1545 m. gegužės 13 d. Kaip galima spręsti iš likusių jo mirties atgarsių, visas Karaliaučius, ypač Universitetas ir kunigaikštis, dėl Rapolionio mirties išgyvenęs nepaprastą liūdesį. Albrechtas leidęs Rapolionį palaidoti prie pat kunigaikščių kapų pagal Scipiaus Afrikiečio pavyzdį, kuris panašią garbę suteikęs poetui Ennius.

Rapolionis mirė pačioje savo pradėto darbo pradžioje. Ir nežiūrint to, jis paliko žymių pėdsakų prūsiskosios reformacijos istorijoje ir lietuviškų raštų bei kultūros istorijoje. Pastarąją Rapolionio reikšmę jau prieš 55 metus teisingai yra apibūdinęs Getingeno Universiteto profesorius dr. Paul Tschackert, sakdamas: "Lietuvių tautos literatūros istorijoje jo vardas turi tiesiog epochinės reikšmės, nes jo parengta giesmė prasideda lietuvių literatūra." (Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte des Herzogthums Preussen" I t., 1890, p. 293).

Iki mūsų laikų su Rapolionio vardu yra išlikusi tik viena jo parengta giesmė, įdėta Mažvydo "Giesmių Krikščioniškų" 2 d., išleistoje Karaliaučiuje 1570 m. Tai jo "Dievo tėvo išmintis," parengta pagal lotynų "Patris sapientia." Ši giesmė Mažvydo giesmynne pažymėta tokia antrašte: "Giesmė ape kenteghima Jhesaus Christaus amsžinoija Diewa Sunaus iszguldita nuog Dactara-Stanislause Rapage-lana."

Yra tai vadinamoji Kristaus kančios giesmė. Ji mums labai reikšminga tik kaip vienas iš pačių pirmųjų lietuvių kalbos,—galime tam tikra prasme sakyti, kad ir lietuvių poezijos,—paminklų. Jos iliustravimui štai pirmasis posmas iš devynių:

Diewa Tiewa ischmintis,
Teisibe deiwistes.
Christus szmogu gimesis,
Pagaudits est czesu naktis,
Nuog apaschtalu prastots,
Szidams parduots ir iszduots,
Suriszs, nuwests, apskunsts,
Weidan muszts, papeiktas.

Rapolionui bandoma priskirti ir daugiau giesmių, bet visos jos nepažymėtos jo vardu ir tik spėjamos. Įrodyti, kad tikrai jos jo plunksnai priklausytų, negalima. Pagaliau, ir nėra reikalo tai daryti, neturint tikro pamato. Spėjimas čia gali būti pateisintas, ne sukonkre-

tintas, o tik apibendrintas. Galima pagrįstai spėti, kad Rapolionis bus ir daugiau giesmių parengęs, tik jos išspausdintos nepažymėjus parengėjo. Greičiausiai Rapolionio plunksnai priklauso viena iš tų bevardžių giesmių, prie kurių Mažvydo giesmyne pažymėta, kad tai "seną giesmę." Bet visa tai tuo tarpu neįrodoma. Pagaliau tai ir netaip svarbu. Mums užtenka vieno tikro fakto, kad Rapolionis rūpinosi giesmėmis lietuvių kalba. Ir, gal būt, jam pagal turimą medžiagą iš tikrųjų yra teiktinas pirmojo lietuvių kalba rašiusio rašytojo vardas, nors į šį vardą beveik tų pačių teisių galėtų turėti ir Abraomas Kulvietis.

Be giesmių, Rapolionis buvo beįsitraukęs ir į kitą literatūrinį darbą. Albrechtui pavedus, esą, jis pradėjęs versti bibliją į lenkų (Th. Wotschke, *Geschrichte der Reformation in Polen*. 1911, p. 34) ar lietuvių kalbą. (Tschackert, I t., p. 294.) Be to, Albrechto prašomas jis lenkiškai parašė nedidelį darbą apie vad. slaptąją (katalikų) išpažintį, šią kritikuodamas. Šį darbą Albrechtas užsakė po 1545 m. kovo mėn. Vilniuje įvykusio jo pasikalbėjimo reformacijos klausimais su karaliumi Zigmantu Augustu, norėdamas jį įlenkti į reformaciją. Jis buvo pasiūstas gegužės 17 d., t. y. jau po jo autoriaus Rapolionio mirties.

Rapolionis be lietuvių ir lenkų kalbų, gerai mokėjęs lotyniškai, graikiškai ir hebraiškai. Vokiškai nemokėjęs. Paskaitas skaitęs lotyniškai.

Gyvendamas Karaliaučiuje, Rapolionis ne tik kad save viešai vadino lietuviu, bet ir visam lietuvių gyvenimui čia, matyt, turėjo nemažą reikšmę. Ne be reikalo Rapolionis yra vadinamas lietuvių patronu Karaliaučiuje (Tschackert. III t. p. 97). Sakysime, 1545 m. gegužės 1 d. vietos vyskupas Speratus atsiunčia pas Rapolionį vieną lietuvių, prašydamas padaryti žygių pas kunigaikštį, kad šis suteiktų jam sąlygas išsimokyti į dvasininkus. Rapolionio nuopelnui žymia dalimi priklauso tai, jog Karaliaučius netrukus galėjo tapti knygų lietuvių kalba lopšiu ir pirmuoju centru.

Šiaip pasakytina, kad labai reikšminga Rapolionio asmenybė dar nėra pakankamai nušviesta, nors yra medžiagos, kad ir su didėlimis spragomis, net ir nedideliu monografiu darbu. Svarbia medžiaga čia yra išlikę keletas jo laišku, "Disputas apie bažnyčią" ir viena antra kitų mažesnių nuotrų. Ši reikšminga asmenybė netolimoje ateityje turėtų būti glaudžiau įjungta į mūsų literatūros ir kultūros istoriją.

Čoseris

(Sonetas)

Senam sode nedidelis namelis;
Ten sėdi jis ir rašo. Kambary
Ankstyvo ryto prieblanda skaidri.
Bet vyturys jau į padangę kelias
Ir skamba žydrumoj. Aplink tylu.
Jis klausosi patenkintas. Nuo sienų
Paveikslai židuri: elnias, kūgis šieno,
Medžiotojas ir pulkas sakalų.
Tai Kenterberio dainius—įstabus
Saulėteklių ir sutemų poetas,
Kuris su giesme žengė į kapus.
Aš jį skaitau—ir, rodos, vėl girdžiu,
Kaip šlama vėjas po laukus glėtus
Ir aidi choras kaimiškų gaidžių.

H. W. Longfellow.

Iš anglų kalbos išvertė A. Churginas.

Nemiega

(Iš Wordswortho)

Avių banda, praėjusi iš lėto,
Dūzgimas bičių, šlamesys lietaus,
Žalia platybė pasėlių saulėtų,
Sidabras upių, žydruma dangaus,—

Man apie visa tai jau nusibodo
Galvoti; tuoj gegutė užkukuos,
Tuoj paukščiai sučiulbės iš mano sodo,
O aš dar vis be miego kankinuos...

Taip aš gulu jau trejetą dienų
Ir visomis gudrybėmis pasauly
Surasti veltui poilsį geidžiu.

Ateik, ateik, o motina sapnų,
Švelnioji mano rūpesčių apgaule,
Nešėja džiaugsmo ir gaivių minčių.

A. Churginas.

MENO KŪRYBOS PERSPEKTYVOS LIETUVOJ

A. GRICIUS

Lietuva niekadės nėra turėjusi tokio kultūros ir meno kūrimo įstaigų skaičiaus, kokį turi jau dabar.

Dabar Lietuvoje yra 12 teatrų: Kaune—Valst. Operos ir Baletų teatras, Valst. Dramos teatras. Muzikinės komedijos Teatras ir Jaunimo Teatras; Vilniuje—Lietuvių Valst. Dramos Teatras, Rusų Valst. Dramos Teatras, Lėlių Teatras; Klaipėdoje—Muzikinės Komedijos Teatras; Šiauliuose—Dramos Teatras; Panevėžyje—Dramos Teatras; Marijampolėje—Dramos Teatras; Telšiuose—Žemaičių—Dramos Teatras.

Teatrų skaičius Lietuvoje prašoko smetoninės Lietuvos teatrų skaičių (1940 metais Lietuvoje buvo tik 3 teatrai: Kaune—Operos, Baletų ir Dramos Teatras, Vilniuje—Dramos Teatras ir Šiauliuose—Dramos Teatras).

LTSR Respublikinis Liaudies dainų ir šokių ansamblis, iki šių metų pradžios buvęs vienu iš LTSR Valstybinės Filharmonijos meninių kolektyvų, dabar veikia LTSR Nusipelnusio Meno Veikėjo drg. J. Švedo vadovaujamas. Filharmonija, turėdama akademinį chorą, valst. kvartetą ir valst. trio, ruošdama simfoninius koncertus, našiai plečia Lietuvos muzikinio ir vokalinio meno ugdymo darbą Vilniuje, Kaune ir kituose Lietuvos miestuose. Filharmonijos koncertų programose, vis labiau populiarėjančiose ir pamėgiamose, Lietuvos visuomenė girdėti geriausius pirmaeilius meno meisterius.

Auga naujų muzikinių ir meno kadrų ruošimo įstaigų tinklas.

Yra dvi konservatorijos—Vilniuje ir Kaune. Prie tų konservatorių yra muzikos mokyklos žemesnio tipo. Be to dar veikia vidurinio tipo muzikos mokyklos Vilniuje, Kaune, Panevėžyje, Šiauliuose ir Klaipėdoje.

Vaizduojamojo meno kūrybiniam prieaugliui ruošti Vilniuje organizuojamas Valstybinis Dailės Institutas ir Kaune—Taikomosios ir Dekoratyvės Dailės Institutas.

Prie Vilniaus ir Kauno Dramos Teatrų organizuotos teatro studijos, ruošiančios prieauglį scenos meno kūrybai.

Didelį darbą atlieka LTSR Respublikiniai Liaudies Kūrybos Namai, kurių uždavinys—organizuoti ir ugdyti kaimų, miestų ir miestelių jaunimo meninę saviveiklą.

Vokiečių okupantai daug lietuvių jaunimo išsivare į katorginius darbus Vokietijon. Iširo buvę saviveikliniai chorai, valdybiniai rateliai, tautinių juostų ir audeklų audėjų, piaustinėtojų iš medžio ir kt. meninės saviveiklos rūšių rateliai. Liaudies Kūrybos Namai šiuo metu jau turi atstatę, suorganizavę ir suregistravę apie 100 chorų, su keliais tūkstančiais dainininkų, keliasdešimt vaidybinių saviveiklos ratelių, apie 50 lietuvių liaudies šokių ratelių su keliais šimtais šokėjų ir daug kitokių didesnių ir mažesnių kolektyvų.

Liaudies Kūrybos Namai palaiko su rateliais nuolatinius saitus siuntinėdami rateliams instruktorius, reikiamą literatūrą, teikdami visokeriopą medžiaginę ir moralinę paramą.

To darbo vaisiai jau pasirodė. Nuo išsivadavimo iš vokiečių okupacijos iki šiol buvo suaruoti du dideli saviveiklinių chorų ir lietuvių liaudies šokių kolektyvų sąskrydžiai Vilniuje ir Kaune.

Menininkai rodo didesnį kūrybinį užsidegimą ir aktingumą. Tas lietuvių menininkų kūrybinis aktingumas auga vis toliau, o priaugant naujiems kadrams—auga ir meno darbuotojų skaičius.

Štai kas per vienerius metus su viršum yra pasiekta lietuvių kūryboje.

TEATRAI

Kaip jau minėta, Lietuvoje tuo tarpu yra 12 teatrų.

Šie teatrai jau turi atžymėtinų pastatymų. Vilniaus Valst. Dramos Teatras yra pastatęs ir su dideliu pasisekimu vaidina tokius originalius lietuvių dramaturgijos veikalus, kaip B. Dauguviečio "Nauja Vaga" ir "Uždavinys," "Marti" (inscenizuota Žemaitės to paties vardo apysaka); ruošia scenai "Petrą Kurmeli" (taip pat inscenizuota Žemaitės apysaka). Iš verstinės dramaturgijos pastatymų su pasisekimu eina klasikiniai veikalai: Moliero "Tar-

tiufas," A. Čechovo "Vyšnių Sodas," taip pat anglų dramaturgo Džono B. Pristli "Jis Atėjo," Simonovo "Rusų žmonės" ir kt.

Kauno Dramos Teatro scenoje su dideliu meniniu pasisekimu eina Petručio "Prieš Srovę," A. Vienuolio naujas istoriniu iš XIII amžiaus lietuvių kovų su vokiečiais sužestu veikalas "Tvirtovė"; iš verstinių dalykų—klasišinių ir nudiųjų autorių—Ostrovskio "Pelninga Vieta," Balašo "Dangaus ir žemės Meilė," Meržanovo "Nepavergtieji," Amerikai žinoma Lillian Helman pjesė "Laputės" ir tt.

Operos repertuare matome atnaujintus ir visada gausiai lankomus spektaklius: "Gražina," "Pikų Dama," "Eugenijų Oneginą," "Rigolotto," "Cavaleria Rusticana," "Traviata," "Carmen," "Pajaci" ir kt. Baletų teatre—lietuviškas Pakalnio baletas "Sužadėtinė," "Bachčisarajaus Fontanas," "Zizel" ir kt.

Šiaulių teatro repertuare atžymėtiniausias pastatymas—Afinogenovo "Pavasaris," žemaitės "Marti"; Panevėžio teatro repertuare—Dauguviečio "Nauja Vaga," Gogolio—"Revizorius"; Marijampolės teatre—Kronino "Jupiteris"; Telšių teatre—žemaitės veikalai, kurių tarpe ir inscenizuotasis "Petras Kirmelis."

Be senųjų Lietuvoje seniau jau žinomųjų režisierių, kaip B. Dauguvietis, A. Sutkus, K. Juršys, Miltinis, R. Junkevičius, stipriai pasireiškė su naujais pastatymais ir eilė jaunų teatro režisūrų darbuotojų, iš kurių ypač išskirtini K. Kymantaitė, J. Grybauskas, A. Radzevičius, Lukošius, Bernotas, Gustaitis, Čaikauskas.

Didelis dėmesys kreipiamas originalios lietuvių dramaturgijos kūrybai.

Eilė lietuvių rašytojų, jau žinomų lietuvių dramaturgijoje, kaip Mykolaitis-Putinas, B. Sruoga, P. Vaičiūnas, ir eilė jaunų dramaturgų rašo naujus veikalus, kurie artimoje ateityje praturtins originalų lietuvių teatrų repertuarą. Be to, skelbiami konkursai sceniniams veikalams parašyti.

Artimiausi užsimojimai plėsti teatrų tinklą Lietuvoje, steigti dramos teatrą Ukmergėje ir Lėlių Teatrą Kaune.

Išsikėlus Kauno operai į Vilnių, Kaunas be operos neliko: palaipsniui operos teatru ugdomas Kauno Muzikinės Komedijos Teatras. Atžymėtinas vokalinis ir muzikinis prieauglis, kurį ugdo Lietuvos Konservatorijos, yra laidas, kad artimiausiais metais Lietuva turės

du gerus operos teatrus.

Negalima neatžymėti ir tai, kad šiaulių teatro rūmai, pasitraukiančių vokiečių visai sugadinti, dabar jau ne tik atstatyti, bet ir praplėsti. Teatras aprūpintas moderniškiausios scenos apšvietimo aparatūra, visa reikiama teatine manta. Teatro kūrybinis darbas jau eina naujuose rūmuose.

Padarius reikiamą remontą stipriai apgraužtų Klaipėdos teatro rūmų, ir Klaipėdos Muzikinės Komedijos teatras pradėjo kūrybinį darbą, pastatydamas M. Petrausko "Eglę žalčių Karalienę," žemaitės inscenizuotą apysaką "Klampynė."

Nuolatiniai neatlyžtamai Lietuvos teatrų meninei idėjinei pažangai, scenos menininkų kūrybiniam meistriškumui ugdyti kreipiamas didelis dėmesys. Tas dėmesys, o taip pat ir pačių teatro darbuotojų noras ir užsidėgimas ugdyti savo kūrybinę asmenybę ir kelti scenos meno lygį, artimiausiais metais duos žymių vaisių.

MUZIKA

Raudonajai Armijai išvadavus Tarybų Lietuvą iš vokiškojo barbaro nagų, mūsiškiai kompozitoriai ėmėsi spartaus kūrybinio darbo ir iki šiol jau yra išvarę šioje srityje gan platų barą. Išvaduotos Lietuvos metais lietuviškieji kompozitoriai parašė žymiau daugiau, negu bet kuriais ankstyvesniais metais. Pažymėtina ir tai, kad tik dabar pradėtas kamerinės muzikos kūrimo baras lietuviškosios muzikos istorijoje, kad tik praeitais metais parašyti pirmieji trio, kvartetai, parašytas pirmasis fortepijoninis koncertas su orkestru.

Iš senesnės mūsų kompozitorių kartos gana produktyvūs buvo Lietuvos TSR nusipelnę meno veikėjai J. Gruodis ir J. Tallat-Kelpša. Mūsų talentingasis J. Gruodis parašė eilę solo ir chorui dainų, daugiausia S. Nėries žodžiais ir originaliai išvystė keletą liaudies dainų. Iš jo sukurtų dainų pažymėtinos: "Mes"—mišriam chorui ir "Alyvos"—solo daina, S. Nėries žodžiais, "Kalvis" J. Janonio žodžiais; originalios ir Gruodžiui būdingu stiliumi parašytos solo dainos liaudies motyvais "Obelėlė," "Voverėlė," sudėtinga, sunkios faktūros mišriam chorui daina "Labas Rytas" ir kt. Be pjesių fortepijanui Gruodis parašė simfoniniam orkestrui variacijas liaudies temomis, kurios su puikiai jo pavykusia anksčiau minė-

ta solo daina "Alyvos," šios mūsų talentingojo kompozitoriaus kūryboje, atrodo, užims vietą tarp brandžiausių jo kūrinių.

Tallat-Kelpša praeitais metais buvo gausus savo liaudies dainų išplėtimais, kurių pažymėtinos "Uliai, Bitele," "Šaukit Mane, Broleliai" vyrų chorui, liaudies motyvais solo dainos "Už Aukštųjų Kalnelių," "Šokinėjo Pana Ona" ir kt. Pažymėtina uvertiūra simfoniniam orkestrui.

Nusipelnęs Lietuvos TSR meno veikėjas, kompozitorius Galkauskas parašė lietuviškomis temomis trijų dalių suita styginiam orkestrui ir styginį kvartetą, kuris buvo pagrotas antrosios muzikos dekados metu. Šis kvartetas didelis indėlis į mūsų kamerinę muziką, nes iki šiol ciklinės formos kvarteto mes iš viso neturėjome.

Iš jaunesniosios mūsų kompozitorių kartos nemaža parašė A. Račiūnas, J. Pakalnis, J. Karosas, B. Dvarionas, K. Kaveckas, J. Švedas, St. Vainiūnas, A. Klenickis ir kt.

J. Pakalnio fortepioninį trio turėjome progos išklausti muzikinės dekados metu. Jis pagrįstas liaudies dainų citatomis, kaip atskirose dalyse, taip pat iš liaudies dainų citatų medžiaga imta ir antroms temoms. Kompozitoriaus J. Pakalnio, šio gausaus mūsų kompozitorių trio, su St. Vainiūno fortepioniniu trio yra šio žanro pirmieji rimti ir, reikia pasakyti, gan vykę bandymai mūsų kamerinėje muzikoje, kurie mūsų muzikoje užims garbingą pradininkų vietą.

Praeitais metais buvo parašytos dvi kantatos. A. Klenickio kantata "Marija Melnikaitė" simfoniniam orkestrui, chorui, solistams ir skaitytojui, S. Nėries žodžiais, tiek mūsų spaudoje, tiek klausytojuose turėjo teigiamo vertinimo. Ši kantata mūsų tarybinėje muzikoje, savo jaudinančia tema, nuoširdumu, vokalo lietuviškumu, nuotaikingumu, užims garbingą vietą. A. Račiūno kantata "Išlaisvintai Lietuvai," simfoniniam orkestrui, chorui ir baritonui solo yra naujas šio kompozitoriaus laimėjimas.

Vasario mėn. pradžioje Vilniuje jungtinis simfoninis orkestras, diriguojamas B. Dvariono, atliko pirmą kartą pastaruoju metu parašytus mūsų kompozitorių kūrinius, būtent, A. Račiūno antrąją simfoniją, St. Vainiūno fortepioninį koncertą su orkestru ir B. Dvariono koncertinę uvertiūrą.

J. Karosas, K. Kaveckas, J. Švedas fortepionijai pritaikė populiariusius mūsų liaudies šokių.

Visa tai susumavus, galima pasakyti, jog mūsų kompozitoriai per pastaruosius, išlaisvintos Lietuvos metus, nemažai padarė. Lietuvos muzikos gyvenimą labai pakėlė per šiuos metus jau įvykusios trys muzikos dekados Vilniuje ir Kaune. Paskutinioji tų dekadų skirta išimtinai lietuvių muzikų kūriniams.

Vertingiausi tarybinės muzikos menininkai — jau dažni svečiai Vilniuje. Metų bėgyje Vilniuje ir Kaune gastroliavo tokios žymybės kaip Ginsburgas, Flieras, baletų šokėjas Messereras, Pantofel-Nečekaja, Bethoveno vardo kvartetas ir eilė kitų.

1946 metų liepos mėnesį Vilniuje — didelis meno įvykis: LTSR Respublikinė dainų šventė, į kurią suvažiuos iš visos Lietuvos chorai su keliais tūkstančiais dainininkų. Tokios dainų šventės ne tik Vilniuje, bet ir Kaune, Klaipėdoje, bus ruošiamos kasmet ir ateityje. Dainų šventės repertuaras pralobos naujomis lietuviškomis dainomis, kurių sukūrimui dirba kai kurie lietuvių kompozitoriai.

Žymų ir spartų meninį brendimą rodo ir dirigento Ilčiuko vadovaujamas Filharmonijos Akademinis choras, kurio repertuaras, be gausybės lietuviškų dainų, tokie dideli veikalai kaip "Requiem," Bethoveno IX simfonija ir kt. Lietuvos meninių kolektyvų eilėse šis choras jau dabar užima garbingą vietą. Turėdamas visas sąlygas augti, jis netrukus įgaus visasąjunginę reikšmę.

VAIZDUOJAMASIS MENAS

Labiausiai atžymėtini du laimėjimai vaizduojamojo meno srityje: grandioziškas paminklas Karaliaučiuje didvyriams gvardiečiams, ir lietuvių dailininkų dalyvavimas Visasąjunginėje Dailės parodoje, kuri suruošta Maskvoje.

Paminklo Karaliaučiuje statyba — tai lietuvių vaizduojamojo meno istorijoje toks garbingas ir atsakingas uždavinys, tenkas lietuviams skulptoriams. Prie paminklo statybos dirbo skulptoriai Mikėnas, Vaivada, Jakimėnas, N. Petrulis, Pundžius ir kt. Savo uždavinį jie puikiai įvykdė. Lietuviai skulptoriai pradė ne tik savo meistriškumą, bet ir lietuvių skulptūros meno aukštą lygį. Tai buvo, galima sakyti, pirmas egzaminas aukšto meninio pajė-

gumo ir idejinio subrendimo tarybinio skulptoriaus vardui įgyti.

Paminklas amžių liūdys nepaprastą tarybinio kario didvyrstę, taip pat jis skelbs vardus lietuvių, menininkų, įamžinusius tą didvyrstę, pasiaukojimą savo meniniuose kūriniuose, sudarančiuose paminklo visumą.

Visasąjunginė Dailės paroda įkvėpė visus tarybinių tautų menininkus atiduoti visas savo kūrybines jėgas, kurias atitiktų didelė tos parodos meninė idėjinė reikšmė ir dvasia.

Lietuviai dailininkai įrodė savo vertumą būti tos parodos dalyviais, ir Maskvoje, pasauliniai garsioje Tretjakovo vardo galerijoje, kaubojo eilė paveikslų, kurių autoriai—lietuviai. Geriausiai įvertinti kūriniai dailininkų Mergašliskio, Buračo, Kulakausko, Palio ir eilės kitų.

Tokie lietuvių vaizduojamojo meno įvykiai metų bėgyje.

Nuo išsivadavimo iš vokiečių okupacijos įvyko dvi apžvalginės plataus masyvo dailės parodos Vilniuje, dvi mažesnio masto taip pat Vilniuje ir dvi tokio pat masto—Kaune. Be to, Vilniuje ir Kaune Lietuvos Tarybinių Dailininkų Sąjunga turi du nuolatinius salionus, kuriuose nuolat galima matyti naujausius lietuvių dailininkų kūrinius. Parodos ir salionai rodo ne tik lietuvių dailininkų kūrybinį aktyvumą, bet ir jų augantį meistriskumą, tematikos įvairumą ir vis gilesnį įsigyvenimą į gyvenamąją didžiąją epochą, bei sugebėjimą tos epochos dvasią įkūnyti savo kūriniuose.

I kūrybinį darbą yra įsijungę visi tiek senesniosios, tiek jaunesniosios kartos lietuvių dailininkai: Žmuidzinavičius, P. Rimša, J. Vionožinskis, V. Mackevičius, L. Vaineikytė, Trečiokaitė, Mikėnas, V. Palaima, V. Jurkūnas, Gudaitis, Bulaka, Mergašliskis, Kulakauskas, Buračas, Palys, broliai Petruliai ir visi kiti.

Didelį teikiamosios dailės ugdymo darbą dirba LTSR Tarybinių dailininkų fondas, kurio žinioje yra žymios keramikos, medžio dailiojo apdirbimo, visokių lietuviškų tautinių audinių, meninių odos dirbinių, dailių baldų ir kt. dirbtuvės.

Dailės institutai ir mokyklos kasmet išleidžia jaunus kadrus, papildančius senųjų ir senesniųjų vaizduojamojo meno kūrėjo eiles.

LIETUVIUS MENININKUS SUPA VISOS TARYBINĖS TAUTOS MEILĖS.

Lietuviai menininkai yra apsupti savo tautos karšta meile ir pagarba.

Lietuvos Tarybinė vyriausybė, nusiklausydama liaudies balso ir vykdydama jos valią, nusipelnčius menininkus vertai atžymėjo.

Lietuvos Operos teatro ir Kauno Valst. Dramos Teatro 25 metų sukaktis buvo atšvęsta labai iškilmingai. Tąja proga, ir kitomis atitinkamomis progomis, Tarybų Lietuvos vyriausybė atžymėjo eilę nusipelnusių menininkų. LTSR meno veikėjo vardai suteikti: kompozitoriams ir muzikos veikėjams: Gruodžiui, Bendoriui, Galkauskui, J. Tallat-Kelpšai, Švedui, Klenickiui; opeos dirigentui M. Bukšai; režisioriams: B. Dauguvičiui, A. Stukui; dailininkams—Mikėnui, Rimšai; operos solistams: Staškevičiūtei, Mažefkai; nusipelnusio Respublikos artisto vardai suteikti: J. Siparui, O Rimaitei, P. Kubertavičiui, operos solistei M. Rakauskaitei ir kt.

Lietuvos operos tėvo Kipro Petrausko 60 metų sukaktis buvo paminėta visos tautos labai iškilmingai. Tarybų Lietuvos vyriausybė Kiprui Petrauskui suteikė LTSR Liaudies artisto vardą, o Visasąjunginė vyriausybė apdovanojo jį aukštu Raudonosios Darbo Vėliavos ordinu.

Lietuvių tauta savo meilę ir pagarbą Kiprui Petrauskui išreiškė atžymėtiniausiu būdu, vieningai išrinkdama jį deputatu į TSRS Aukščiausiąją Tarybą.

* * *

Ką vokiečiai nuraukė 1941 metais, to dabar niekas negalės sutrukdyti.

1947 metais Maskvoje įvyks Tarybų Lietuvos meno dekada.

Ruoša Lietuvos meno dekadai Maskvoje bus stiprus impulsas subrusti visų meno šakų kūrėjams, tolimesnei lietuvių tautinio meno plėtojei.

I. A. KRILOVAS: PASAKĖČIŲ KLASIKAS

DR. J. BALDŽIUS

Pasakėčia yra labai senas, bet ir sunkus literatūros žanras, sunkus todėl, kad čia žmonių ydos perkeliamos gyvulių, paukščių, vabzdžių ir net negyvosios gamtos pasaulin. Čia reikia mokėti tam tikriems žmonėms, tam tikroms jų ydoms parinkti tinkamus faunos pasaulio tipus ir juos taip pavaizduoti, kad skaityto-

I. A. KRILOVAS

jas lengvai juos suprastų. Dėl žanro sunkumo, nors daug kas rašė pasakėčias, bet mažai tėra pasakėčių klasikų. Pasakėčios savo kilme yra siejamos su gyvulių pasakomis, kurias pirmieji pasakėčių medžiagai panaudojo senovės indai (Pančatantra, Hitopadeša) ir graikai (Ezopo pasakėčios). Nuo Pančatantrės ir Ezopo pasakėčių vėlesnieji autoriai ima perdirbinėti pasakėčių siužetus ir pasakėčių siužetai, kaip ir legendos apie Demoną, Kainą, Kristų, Agasferą, Don Žuaną ir Faustą, tapo klajojančiais siužetais. Europoje, kiek žinoma, Ezopas pirmasis rašė pasakėčias, sėdamas joms medžiagą iš lydų, frigų, trakų ir kitų tautų pasakų.

Visi žymūs pasakėčių autoriai: Ezopas, Fedras ir Lafontenas, pasakėčias laiko ne tik pramogos lektūra, bet ir politinės kovos priemone. Juk Ezopas ne kartą savo pasakėčiomis pajukė Krezą ir Peiristratą, Fedras net nukentėjo dėl savo pasakėčių nuo konsulo Sciano, o Lafontenas kovojo su Liudviku XIV ir jo ministerių absoliutizmu; tiksliai ministeris Fuke skiria Lafontenui mažą pensiją, kurią tačiau jis gauna tik iki Fuke pasitraukimo iš ministerio pareigų, o su pačiu Liudviku XIV visą laiką esti konflikte. Šiuo atveju pasakėčia varžosi savo politine įtaka su satyra ir komedija.

Politinės kovos priemonė pasakėčia yra ir Krilovui, tiksliai Krilovas prie pasakėčios priina išbandęs kitas kovos priemones. Įsitikinęs nieko nepaveikšias plunksna žurnalisto, apysakininko, poeto ir komiko, jie griebiasi taiklesnio, bet ir vaizdingesnio žanro—pasakėčios. Krilovas įprato tiek kalbėti keltine prasme, jog A. Pogodinas, istorikas ir publicistas, turėjo pagrindą sakyti, kad Krilovas niekam nesako tiesos.

Krilovo ir pats gyvenimas buvo toks, kuris vertė jį pagalvoti apie žmonių skriaudas. Jo tėvas, buvęs kariškis, dalyvavęs energingai Pugačiovo sukilimo malšinime, negavo senatvėje pensijos. Devynerių metų būdamas Krilovas netenka savo tėvo, o su juo ir pragyvenimo lėšų. Trylikos metų jis su motina apsigyvena Petrapilyje, keturiolikos metų būdamas jis pradeda rašyti pjeses, komiškas operas, komedijas ir net tragedijas, aštuonioliktais savo gyvenimo metais Krilovas verčia ir perdirbinėja Lafonteno pasakėčias, o sulaukęs dvidešimties metų išleidžia savo žurnalą "Počta duchov" ir, dalyvaudamas literatūros ratiuose, susipažįsta su Radiščevu, autorium "Kelionės iš Petrapilio į Maskvą." Radiščevas, ano meto labai radikalus žmogus, dvaro ujamas, tremiamas Sibiran, turėjo Krilovui didelės įtakos. Jo įtakoje Krilovas spausdina savo satyrinę apysaką "Kajibas," aršiai pašiepiantią savo meto viešpačius ir ginančią baudžiauninkus. Ekaterina II atkreipia dėmesį į

nenuoramą Krilovą ir jos nurodymu "Pošta" uždaroma. Po poros metų Krilovas leidžia naują žurnalą "Zritel", kuriame spausdina savo satyrą: "Pochvalnaja reč y pamiat mojemu dieduške." Metų gale Krilovo redakcijoj, Ekaterinos II nurodymu, buvo padaryta krata ir žurnalas tapo uždarytas.

Krilovas nebesitikti ko laimėti, bet sykiu su savo draugu Klušinu leidžia 1793 m. naują žurnalą: "Peterburgskij Merkurij." Tačiau ir čia jam nesiseka: pradžioje žurnalas priverčiamas spausdinti Mokslo Akademijos spaustuvėje, o vėliau cenzūra jį nusulina ir po metų Krilovas, matydamas nieko nepadaręs, meta žurnalistiką ir išvyksta provincijon, kur gyvena pas įvairius dvarininkus, mokydamas jų vaikus. Ilgesnį laiką jis gyvena kunigaikščio Golicino dvare, kur įpranta lošti kortomis ir lošimo azartas jį lydi iki pat marties.

Iki 1806 m. Krilovas mažai berašo. Pogodinas, rašydamas savo atsiminimus, įterpia nuomonę ano meto žmonių apie Krilovą, kad Krilovas rašas tik balta kreida ant žaliujo stalo.

Po kurio laiko Krilovas vėl grįžta į Petrapilį. Čia kunigaikštis Sachovskis supažindina Krilovą su Oleninu, kurio literatūrinis ratelis vėl paskatina Krilovą rašyti, o paskui Krilovas įsitaisto ir tarnauti Olenino vadovaujamoje įstaigoje, iš pradžių Monetų Rūmuose (1808—1810), o paskui Viešojo bibliotekoj (1812—1841). Oleninas Krilovą supažindina ir su caro dvaru. Tuo metu Krilovas atsideda jau tik pasakėčioms, kurias jis spausdina per ištisą trisdešimt metų (1806—1836).

Pasakėčias rašė įvairūs autoriai ir XVIII a., bet tik Krilovas pasiekė pasakėčių žanre retai kam pasiekiamos aukštumos. Grafas Chvostovas rašė: "Sumarokovas rado pasakėčią laukuose, Cherniceras atvedė ją miestam, Dmitrijevas įvedė ją į rūmus, Krilovas išvedė ją aikštėn." Tai buvo pasakyta teisingai, nes tik Krilovas pasakėčią iš aukštybės išvedė gyvenimo rinkon ir patiekė ją liaudžiai. Jau tas faktas, kad Krilovo pasakėčių, dar autoriui gyvenant, paplito liaudyje 80,000 spausdintų egzempliorių, buvo anuo metu visai nepaprastas dalykas: nei iki Krilovo, nei po jo joks pasakėčių rašytojas tokio pasisekimo neturėjo. Tokį didelį pasisekimą Krilovo pasakėčios turėjo ne tik dėl savo lengvo stiliaus, sklandžios

liaudiškos kalbos, bet todėl, kad Krilovo pasakėčios buvo reiškėjos kenčiančios liaudies vargų, skriaudžiamųjų baudžiauninkų kančių, jos buvo nukreiptos prieš dvarininkus ir dvarininkų režimą, kurio priekyje buvo caras, prieš baudžiąvą ir socialines skriaudas. Caras suprato Krilovo pasakėčių reikšmę, todėl stengėsi jų autorių palenkti savo pusėn, priartinti prie savo dvaro ir padaryti jį "savo žmogumi." Tiesa, Krilovas, tarpininkaujamas Olenino, įeina caro dvaran, jis ten buvo vaišingai ir palankiai priimtas, bet savo protesto dėl socialinių skriaudų ir neteisrybių nenutraukia. Jis ir toliau pajuokia baudžiauninkišką režimą, šio pasaulio galinguosius ir žmones, trukdančius mokslą ir pažangą. Krilovas, tiesa, parašo tokią pasakėčią, kaip "Narai" (Vodolazy), kurią skaito Viešosios bibliotekos atidarymo proga, jis parašo ir pasakėčią "Daržininkas ir filosofas", kurioje Krilovas pataikauja caro dvariškiams, bet Krilovas rašo ir pasakėčią "Aras ir kurtis", kur aras, nepaklausęs kurtio balso, skaudžiai nukentėjo. Aras čia caras, kurtis liaudis. Kitoje pasakėčioje "Lapai ir šaknys," Krilovas aiškina, kad lapai, dvarininkija, tik gyvena ir minta šaknų—liaudies darbu ir vargu. Pasakėčioje "Valsčiaus sueiga" pajuokiamas caras, kuris avių viršininku skiria vilką, nes apie vilką gera nuomonė visų kitų čiauninkų, bet avių—liaudies nuomonės caras—liūtas apie vilką ir nepaklausė. Pasakėčioje "Vilkai ir avys" autorius parodo tas dvarininkų—vilkų nelaimės, krįtančias ant baudžiauninkų—liaudies galvų. Pasakėčioje "Žąsys" autorius pajuokia bajorus, besididžiuojančius savo kilme ir senolių nuopelnais, bet kurie patys, misdami liaudies prakaitu, jokių nuopelnų neturi. Aleksandras I reformavo valstybės tarybų, padalino ją į keturis skyrius, dėl kurių vadovavimo pėšėsi tarp savęs Lepuchinas ir Arakčejevas, Zavadovskis ir Mordvinovas. Šią caro Aleksandro reformą Krilovas pajuokia pasakėčioje "Kvartetas." 1815 m. badą Rusijoj ir nesirūpinimą valdžios badaujančia liaudimi Krilovas pajuokia pasakėčioje "Debesis." Kaip caro valdininkai skriaudė ir apgaudinėjo liaudį, Krilovas parodė pasakėčioje "Žuvų šokis." Pasakėčioje "Vilkas ir ėriukas" Krilovas parodo, kad dvarininkams—feodalams baudžiauninkų liaudis jau todėl kalta, kad jie ją engti nori. Pasakėčioje "Bezdžionė ir akiniai" Kri-

lovas pajuokia Kazanės universiteto reformas, atliktas caro patikėtinio Magnickio.

Krilovas buvo ne tik gabus caro režimo kritikas, bet ir didelis savo tėvynės patriotas. Po gėdingos caro Aleksandro su Napoleonu Tilžės taikos Krilovas rašo komiškas pjeses: "Modnaja lavka" (1806) ir "Urok dočkam" (1807), kur juokiasi iš paplitusios prancūzų mados rusų aristokratų tarpe. Napoleonui įsiveržus Rusijon Krilovas rašo garsiąją pasakėčią "Vilkas šunidėje" (1812), kurioje rusų—partizanų liaudies lūpomis sako Vilkui—Napoleonui, kad su vilku taikintis galima tik jam, vilkui kailį nulupus ir paleidus ant jo gaujų skalikų šunų.

1838 m. caro noru buvo atšvestas Krilovo jubiliejus. Progos jokios šiam jubiliejui nebuvo, nes gimęs Krilovas 1769 m. rašyti pradėjo 1786, pasakėčias spausdinti pradėjo 1806 m. Šis jubiliejus buvo oficialus pripažinimas Krilovo kūrybos sava, nors Krilovas ir buvo visą laiką baudžiauninkų pusėje ir nekenėtvartininkų feodalų. Bantiš-Kamenski šia proga parašė oficialinę Krilovo biografiją, kur, lygindamas Krilovą su Liudviko XIV absoliutizmo opozicininku Lafontenu rašė, kad Krilovas yra caristiniam režimui lojalus ir carų (Aleksandro ir Nikalojaus) mylimas žmogus, ne taip, kaip Lafontenas, buvęs šio pasaulio galingųjų nemalonėje. 1841 m. Krilovui skiriama pensija, sumoje 11,700 rb. metams, o 1844 m. Krilovui mirus, jo karsto nešėjų tarpe buvo ir Orlovas, žandarų korpuso šefas. Bet Krilovas, nepaisant visų pastangų jį padaryti oficialiu dvarininku-feodalų rašytoju, pasiliko ir yra rusų liaudies rašytojas, gynęs jos teises ir užjautęs jos vargus ir skriaudas. Per 30 metų (1806—1836) Krilovas parašė 210 pasakėčių, kurių dalis rašytos buvo įtakoje Lafonteno ir Ezopo, bet kurių didelė dauguma buvo savaimingos. Krilovas šiuo atveju buvo klasiškas pasakėčių meistras, stovįs lygia greta su Ezopu ir Lafontenu. Jis parašė per metus pasakėčių nuo vienos iki 25. Produktingesnieji jo kūrybos metai buvo 1808 m. — 17 pasakė-

čių, 1811 m.—16, 1814 m.—24, 1816 m.—25, 1819 m.—17, 1825 m.—22, 1830 m.—13, bet ir to, kas parašyta, pakako Krilovui užimti pasakėčių istorijoje klasiko vietą. 1845 metais buvo pradėtos rinkti lėšos Krilovo paminklui. Už rusų liaudies sudėtas lėšas skulptorius Klodtas 1855 metais Petrapiļy Vasaros sode pastatė puikų paminklą: Krilovo statula, papuošta pjedestale žvėrimis ir paukščiais, vaizduojamais jo pasakėčiose.

Didikas

Kažkoks, senovėje, didikas

Prabangų patalą palikęs,

Šalin, kurią Plutonas valdo, iškeliauo.

Trumpiau pasakius: galą gavo.

Kaip žinom, pragaros teisme jam tenka atsidurti.

Tuoį tardo jį: "Kuo tu buvai? Ir gimęs kur tu?"

— "Gimiau aš Persijoje, ir ten buvau satrapas; Tačiau sveikatą aš turėjau trapią,

Todėl ir valdymu domėjausi nenoriai,

O reikalus visus buvau palikęs sekretoriui."

— "Tai ką darei?" — "Miegojau, gėriau ir rijau, Ir ką pakišo jis—pasirašiau tuojau."

— "Greičiau į rojų jį!" — "Kaip? Neteisinga [būtų]!"

Pamiršęs dailų elgesį Merkurijus įsiuto.

— "Brolau!" Eakas tarė taip:

Visai bylos tu nežinai.

Suprask: velionis buvo juk kvailys!

Kas būtų, jei valdytų jis?

Jis visą kraštą pražudytų greit,

Jei būtų reikalus tvarkyt pradėjęs!

Todėl ir rojūn leidžiam jam įeit,

Kad reikalais jisai bodėjos.

Teisėją pamačiau, vakar teisman užėjęs:

Na, taip ir matosi, bus rojuje teisėjas!

I. A. KRILOVAS.

Išvertė V. Sirijos Gira.

“OBELIS KUR AUGALOTA”

ROJUS MIZARA

Kalbant apie lietuvių literatūrą, pasirodžiusią antrojo pasaulinio karo ir tuoju po jo metu, tenka laikyti omenį jos kūrėjus ir jų išgyvenimus. Bendrai, karas padalino Lietuvos rašytojus į tris dalis:

(1) 1941 m. birželio mėnesio dienomis pasitraukusieji į Tarybų Sąjungos gilumą—Ant. Venclova, Kostas Korsakas, Liudas Gira, Petras Cvirka, Salomėja Neris, Jonas Šimkus, Aug. Gričius, Valsiūnienė, Jonas Marcinkevičius, V. Drazdauskas, Mozūriūnas, Baltušis, Banaitis, Miežlaitis ir kt.

(2) Išgyvenusieji vokiečių okupaciją ir pasilikusieji Lietuvoje, kai ją laisvino Raudonoji Armija—Mykolaitis-Putinas, Teofilis Tilvytis, Petras Vaičiūnas, Balys Sruoga, Vienuolis-Žukauskas, Julius Butėnas, Juozas Jurginis, ir kt.

(3) Pabėgusieji iš Lietuvos “į vakarus” sykiu su nacių armijomis: Bernardas Brazdžionis, J. Kruminas, Vincas Krėvė-Mickevičius, Liudas Dovydenas, ir kt.

Netenka nei aiškinti, kad pirmoji rašytojų grupė buvo pati laimingiausia ir pasiliko naudingiausia lietuvių tautai. Pasitraukusi į Tarybų Sąjungos gilumą, ji buvo aprūpinta visomis būtiniausiomis reikmenimis, kad galėtų laisvai kurti, rašyti ir toliau lavintis, mokytis, pažinti tarybinį gyvenimą, ir gerai pasiruošti grįžimui išlaisvinton Tarybų Lietuvon.

Kad ir sunkiose karo sąlygose, lietuviai rašytojai, gyvendami Maskvoje, Penzoje arba fronte su lietuviška divizija, nenutraukė literatūrinio darbo: jie kūrė, rašė ir tarybinė vyriausybė jiems teikė lėšų jų kūriniais išspausdinti. Nemažai jų kūrinių buvo išspausdinta Amerikos lietuvių demokratinėje spaudoje—“Laisvėje,” “Vilnyj” ir “Šviesoje.” Be to, ALDL išleido dvi stambias autorių kolektyvo knygas.

Savo patriotingais raštais,—ugningais antifasistiniais eilėrašciais, novelėmis bei giliais publicistiniais straipsniais,—liečiančiais tėvyniškąjį karą prieš fašistinį žvėrį, šitie rašytojai pastatė kovojančiai prieš vokiškuosius už-

puolikus lietuvių tautai nemirštamą paminklą.

Kai tik Raudonoji Armija įžengė į Tarybų Lietuvą ir išlaisvino josios sostinę Vilnių, tuoju su Tarybų Lietuvos vyriausybė, Lietuvon grįžo ir šitie rašytojai. Grįžę, jie nepadėjo į šalį plunksnos, bet ėmėsi dar uolesnio kūrybinio darbo. Nepaisant to fakto, kad Lietuva buvo vokiškųjų plėšikų žiauriai sugriauta, tarybinė Lietuvos vyriausybė sudarė geras sąlygas visiems rašytojams, kaip ir kitiems kultūros darbininkams, gyventi ir kurti.

Antanas Venclova šiuo metu yra bene pats produktyviausias iš visų Lietuvos rašytojų. Be savo kasdieniško darbo—jis profesoriauja Valstybiniame Kauno Universitete,—Venclova nepaprastai daug rašo. Gerai mokėdamas keletą kalbų, būdamas plačios erudicijos, dar jaunas amžiumi, jis gali gražiai išversti literatūrinius šedevrus į lietuvių kalbą; jis, be to, jau įnešė lietuvių literatūron stambų indėlį originalių veikalų—poezijos ir novelių.

Netikėtai mane pasiekė Venclovos poezijos rinkinys, pavadintas “Obelis kur augalota.” Tai dailiai Valstybinės Grožinės Literatūros Leidyklos Kaune išleista knyga su autoriaus atvaizdu. Viso rinkinyje telpa arti šimtas pasakyrų eilėraščių. Knyga stambi, 212 puslapių, didelio formato.

Trumpoje įžangėlėje pats autorius taria: “Ši knyga—tai lyrinis rūsčiųjų metų dienoraštis... Penza — Maskva — Gorkis — Volga — Iževskas — Jasnaja Poliana — Oriolo kovų laukai, aplaistyti mūsų tautos sūnų krauju, ir vėl Maskva, pagaliau—Lietuva—štai šių eilėraščių parašymo vietas.”

Kur poetas važiuoja, kur jis kėlė koją, ten kūrė, rašė, ten savo išgyvenimą užfiksavo poezijoje arba novelėje. Nemažai šitų eilėraščių buvo pasirodę mūsų spaudoje Amerikoje. Kiekvieną jų dideliu pasigėrėjimu esu perskaitęs. Tačiau, gavęs visą “Obelis kur augalota” rinkinį, negaliu padėti į šalį neperskaitęs jo išnaudo, nes tai poetinėmis varsomis nudažytas dar taip neseniai praūžęs didžiojo karo sukurs, kuriame per ketverius metus gyveno milijonai kovojančiųjų su fašistiniu žvėrimi

didvyriškų Tarybų Sąjungos piliečių, kuris itin skaudžiai palietė ir Lietuvą.

Antano Venclovos lyrika perdėm persisunkusi nostalgija—gimtinio krašto pasiilgimu, didžiū troškimu grįžti tėvynėn,—meile Lietuvai, ir rūščiausia neapykanta fašistiniams okupantui.

Tačiau Venclovos lyrika nėra tik beviltiškas, nuobodingas dejavimas bei verkšlenimas. Jo eilėraščiai pilni kovingumo, padrašinimo ir vilties, kad tikslas bus pasiektas, priešas bus sumuštas, Lietuva bus išlaisvinta. Žinant, jog daugumas eilėraščių buvo rašyti "juodžiausiomis karo dienomis," kada priešas bombardavo Maskvą bei Stalingradą, galime įsivaizduoti, kokią pranašingą instinktą, kokią gerą, sveiką nuovoką ir Raudonosios Armijos galybę įsitiķėjimą turėjo poetas.

Štai pavyzdėlis:

Girdžiū, kaip miestai sugriauti dejuoja,
Kaip tamsą skrodžia sunkūs priešo tankai.
Bibliotekos griūdamos liepsnoja,
Ir aitrūs dūmai veržiasi pro langus.

Moterys, vaikai griuvėsiuose miršta. Priešas dūksta, visur kartuvės, barbariškas visko naikinimas ir tame audringame sukuryje "Sugniaužtos kumščios kyla vėl kovoti." Kaip jos kyla?

Jos kyla šimtais partizanų vyrų,
Atkeršyt šaukia pavergtą šalį!
Ir bunda kraštas tarp žaliųjų girių—
Pasmaugt fašistai Lietuvoje negali!

Negali laisvės nieks įstumt bedugnėn
Nė liaudies numarint nelaisvės šalnos.
Plasnos raudonos vėliavos kaip ugnys
Vėl Vilniuje iš Gedimino kalno! (pusl. 23)

Netenka nei minėti, kiek teisinga buvo poeto pranašystė. Jis pats gal po dvejų, gal po trejų metų tai surado:

Ir štai ant kalno Gedimino
Raudona tviska vėliava,
Kurį gyvybę jam gražino.
Atgimus žengia Lietuva
Į naują būtį neregėtą—
Didingą, laisvą ir žvaigždėtą.

Skaitydamas Ant. Venclovos (tolygiai ir kitų tarybinių lietuvių rašytojų) kūrinius, gimdytus didžiojo karo metu, kai priešas laužėsi į Leningradą, į Maskvą, į Stalingradą, kai buržuazinis pasaulis lėmė Tarybų Sąjungai neišvengiamą pražūtį, žmogus negali atsistebėti tuo drąsiu įsitiķėjimu Raudonąja Armija, tarybine liaudimi ir josios vyriausybe! Jo kū-

rinių motyvus perdėm vyrauja: priešas, fašizmas—prakeiktas; jis reikia mušti,—jis bus sumuštas, ir tarybinės tautos bus išlaisvintos.

Šiandien lengva tai pasakyti, bet 1941-1942 metais taip rašyti tegalėjo tik kietai tarybiškai užsigrūdinęs rašytojas!

Kaip minėjau, būdamas Tarybų Sąjungos gilumoje, Venclova labai troško grįžti išlaisvintą Lietuvon ir savo jausmus jis reiškė poezijoje, eilėraščiuos, Lietuvoje jis buvo palikęs savo žmoną ir sūnelį; ten liko jo giminės, jo draugai ir, aišku, viskas, susijęs su rašytojo jaunyste. Todėl poetas pageidavo:

Aš nieko, nieko nenorėčiau,
Tik džiaugtis ugnimi laukų aguonų,
Laikyt kūdikį ant rankų
Ir justi burnoje gimtinės juodą duoną.

Aš nieko, nieko nenorėčiau...
Didžiausias būtų man smagus
Praeit pro mūsų namo langus,
Užuost trobos gimtinės dūmus.

Ir atėjo valanda, kurią poeto svajonės realizavosi. Po audringų mūšių, Raudonoji Armija, kurios eilėse dalyvavo ir garbingieji lietuvių tautos sūnūs, išmušė žiaurųjį priešą iš Venclovos gimtinio krašto ir jis, pagaliau, buvo namieje. Ką gi jis grįžęs rado?

Po mūšių sugrįžau namo ir vėl...

Einu per kalnus—rodos, debesiai
Tie patys, tartum šilko pūkas, plaukia,
Tos pačios girios ošia žalią giesmę,
Tie patys ežerai krantus skalauja,
Ir krantą kopia melsvų marių bangos
Ir krinta jūros glėbin atgalios...

... Aš sėdžiu, štai, prie stalo. Kalba man
Žmona, kas buvo, ką ji iškentėjo,
Kuo ji gyveno per trejus metus,
Sūnelis glaudžias prie manęs, lyg šiltas
Ir geras kamuoliukas, o ašai
Galvoju apie kitką...

Jam žmona pasakoja išgyventuosius savo vargus, vokiškųjų neprietelių atliktus Lietuvai neįsivaizduojamus darbus, o jis, autorius, mąsto apie išgyventus trejus metus Tarybų Sąjungos gilumoje, kur didvyriai fašizmui duobę kasė. Jis mąsto apie Oriolo frontą, kuriame jam pačiam teko dalyvauti ir matyti tokias moteris, kaip jo žmona, tokius vaikus, kaip jo paties sūnelis, žūstančius, vokiečių užmuštus, nukankintus... Jis matė žmonių kaukoles suskilusias "nuo šūvių budelių," supuvusias žmonių kojas. Jam prisimena rastuos fronte žuvusio tarybinio vyro marškinuos įsiū-

tas užrašas: "Aš dėl tėvynės žuvau. Jūs neužmirškite atkeršyti..."

Tenka pripažinti, kad Venclovos poema "Aš sugrižau namo" bus pati stipriausia iš visų, telpančių šiame rinkinyje. Tikrai donelaiška!

Ką gi jis grįžęs rado? Taip, jis rado žmoną ir sūnelį; jis rado tuos pačius gojelius ir kalnelius, tuos pačius kelius ir upelius, bet žmones? Ar visi žmonės, kurie išliko, tokie patys? Leiskime pačiam autoriui pasakyti:

Einu aš gatvėmis gimtinio miesto,
Kur augau, moklaus, kur visi namai
Man meilus, lyg vaikystės mielas sapnas,
Ir daug ko jau nebegaliu pažinti.
Nebegaliu pažinti šių žmonių aš,
Bendrapiliečių seno mano miesto,
Nors aš su jais ir gyvenau, ir augau.
Nebe tėvynė kaip kuriems jų rūpi—
Apgaulė rūpi jiems, sukybė, pelnas,
Jiems rūpi prisigrobti kuo daugiau.
Apuoję laksto jie po tuščią gatvę,
Ir vienas patalus išplėšęs veika,
Kits keidė, kitas lovą, trečias stalą,
Gėlių vazoną, dulkėtą kilimą.
Jų akys godulio krauju užplūdę,
Ir drėba rankos, apimtos gošumo,
Ir drėgsta prakaitu žema kaktą.
Pavogt, įduot, įskust, nuplėšti garbė,
Už skarmalą parduoti sąžinę
Ir gėdą išmąnyti į pigų šlamštą.
Ir visa tai pridengt tėvynės meile—
Štai, ko iš vokiečių išmoko jie.
Gili, biauži žaidžia suėdė dvasią
Žmonėms, kurie neteko padurumo
Ir, pasidavę priešo apgaulingio
Biaurioms klastoms, jie veliasi purvyne,
Sutepę sąžinę išdavimu.
Rankas sutepę brolišku krauju,
Dalydamiesi turtą nužudytų,
Jie primena šakalus, dveselieną
Bedraskančius nykių šviesoj mėnuliui,
Kurie pasislepia, susipindus saulei
Aukštiniam smėlyj tyrų tolimų.
Ir abuojumas man suspaudžia širdį,
Lyg matant tą, nuo ko savaime akys
Nusigrėžia, kaip nuo gėdingo vaizdo,
Kurį matyt nebėra jėgų...

Tai baisi mūsų tautos tragedija, taip gambiai Venclovos pavaizduota!

Vokiškajam fašistui pavyko ne tik Lietuvos fabrikus, kaimus ir miestus sugriauti,—jam pavyko išplėsti iš daugelio Lietuvos žmonių žmoniškumą, sielą; jam pavyko sugyvuoti, subarbarinti tūkstančius Lietuvos piliečių. Čia tai yra didžiausia tragedija, nes fabrikai, miesteliai ir miestai bus galima bent kada atsteigti, atstatyti, bet grąžinti besieliskam dvikojui sąžinę, nėra taip lengva. Tam ims daug, daug laiko ir neišsėmiamos kantrybės.

Būtų didžiausia nelaimė, jei amžinajam lietuvių tautos priešiui būtų pavykę užnuodinti "supuvusiais nuodais ir sąžinė, ir smegenis, ir širdį" visų arba daugumo Lietuvos piliečių. Tai jam nepasisėkė padaryti. Lietuvoje veikė partizanai, kovojusieji vokišką plėšiką; okupuotoji vokiečiais Lietuva buvo šviečiama ir inspiruojama tokių rašytojų raštais, kaip Venclova; ji buvo drąšinama, raginama mušti vokiečius. Ir ji mušė. Padorioji inteligentija, darbininkai, kaimo biednuomenė, be abejo, pasiliko ištikima tarybinei santvarkai ir nekantriai laukė Raudonosios Armijos atėjimo. Ši mūsų tautos dalis išliko neužkrėsta naciškais nuodais, nes prieš vokiečių atėjimą buvo užsiartavojusi fašizmui neapykanta ir pagieža. Šiandien šia visuomenės dalimi vyriausiai remiasi tarybinė santvarka Lietuvoje; šiandien josios rankose stovi krašto atstatymo darbai ir socialistinė kūryba ateityje.

Poetas tai jaučia ir regi:

... Tenai, matau,—jau darbininkai eina,
Ir, štai, išnyksta vėl griuvėsių krūvos,
Ir pro degėsius, nuolaužų plytas
Galingų ir darbščiausių rankų darbu
Ištryksta vėl skaidrį srovę šaltinio,
Kuri nuplauna pelenus ir kraują,
Kuri nuplauna purvą ir srutas.
Štai, darbininkas vėl įjungia šviesą,
Ir mašinos, kurios gūlejo mirę,
Atgyja vėl ir vėl, lyg kad žmogus,
Alsuoti pradeda, gyvent, judėti.
Ten, kur riogsojo susprogdintų tiltų
Liūdni metalo griaučiai, vėl iškyla
Galingi tiltai, ir sužiaja vėl
Jais traukiniai — gyvybės pranešėjai...

Išauga naujos trobos, naujos gatvės, "Gražesnės dar už tas, anksčiau kur buvo." Žodžiu, Tarybų Lietuva atsikelia, nepaisydama amžinojo priešo paliktų griuvėsių ir daugybės gal net visam amžiui moraliskai sugadintų žmonių, atidavusių savo sąžinę ir sielą plėšikui iš Berlyno.

Taip, A. Venclovos "Obelis kur augalota" jautriai suvirpina ne tik skaitytojo jausmus, bet išjudina jam ir smegenis.

Dabartinis Lietuvos jaunimas ir būsimosios gentkartės, skaitydamos "Obelis kur augalota," ne tik gerėsis, bet ir stebėsis autoriaus poetiniu talentu ir sveiku politiniu sąmojumi.

Kaip būtų smagu, jei amerikiečiai lietuviai, rimtos poezijos mėgėjai, galėtų įsigyti šį Ant. Venclovos eilėraščių rinkinį!...

KALNAKASIAI

Stuksi lopetos, kastuvai,
Traška-braska akmenai,
Sprogsta uolos, o mintukai
Mina, mala va tenai...

Dženksi lopetos ir grėžia
Uolą trapią gražtuvai,
Girgžda ratai, svaiddo dėžėn,
Skaldo-baldo skiltuvai...

Laužo-daužo kalną kietą,
Uolą kerta uolkirčiai,
Skelia-kelia ugnį lietą,
Traukia-braukia atvirkščiai...

Staugia smaugiamos mašinos,
Žviegia pragarų garsai,—
Aidą perneša pušynas,—
Ūžte ūžia, kai klausai...

Ai! Va sprogo dinamitas!
Kalną išvertė viršun!
Tuoj paskui sprogimas kitas:
Bėk tolyn... aršu-niršu...

Pleška-treška atskeliaudros,
Kyla dūmų debesiai...
Kyla dulkės, kaip prieš audrą,—
Dvokia derva, degėsiais...

Svaiddo-laido uolą skalią,
Mėto-vėto vežėčios,—
Daveža mulai po valiai
Iki daubos apačios.

Ten jau akmenis ir mala
Tarška-barška velenai,
Taukši-pliaukši,—kad ja balon!
Dūmai, dulkės—būtinai...

Nusigandę paukščiai sukas,
Skrieja-rieja be tvarkos,
Čiulba-ulba, būrias, brukas
Iš apylinkės margos.

O čia dauboj kepestoja,
Lyg būreliai skruzdėlių,
Darbo juodojo artojai,—
Naštą tą ir aš keliu...

Mūsų rankos subraižytos
Ir pūslėti mūsų delnai,—
Varinėjam vienas kitą,—
Tuščia to, ką tu manai...

Prakaito druska apkepę,
Apiplyšę marškiniai,—
Dulkini, pilki, apšepę,
Ko užriję neskaniai...

Akys nuo kaitros aptemę
Ir pajuodę paakiai,—
Parudavę, lyg ta žemė,
Skubam, skubinam kliaikiai.

Mus vis ragina, vis bara
Aršūs prievaizdos keli:
Net tau pikta pasidaro,—
Skaldai, piškini, keli...

Perkarę, pikti, paniūrę,
Vos bepakeliam rankas:
Bosas vis, kaip vilkas, žiūri,—
Nors tu trūk... kritai?... tai kas?

Ogi ta Teksų saulėlė—
Kad jau spirgina karštai!
Nei pavėsio, nei vėjelio...
Lak va vandenį, va, štai.

Va, kontraktorius ateina,—
Net jam perkreipti žandai...
Na, varyk greičiau kaleiną,
Taip šiandien, kaip ir andai.

Je tu pervargai, aptingai,—
Spirs iš darbo po velnių,—
Tai, bra, sukis rūpestingai,
Lyžtelk žodeliu švelniu...

Da sparčiau visi sukruto:
Pliekiasi galvatrūkčiais,—
Net tas džentelmenas drūtas
Sau nusišiepė karčiai...

O va, ten dykūnų gauja
Spokso, žiūri iš viršaus,—
Krykščia, šaipos, išdykauja
Iš mūsų pragarų aršaus...

Kokio velnio jūs ten žiobsot?
Jum čia išdaigos, juokai!?
Kuomet skausmo mum ir sopsto
Tiek, kad, rodos, patrūkai...

Jum čia pramoga? čia pokštai—
Iš mūs' prakaito sūraus?
Na, o ko mūs' širdys trokšta?
Trokšta viesulo rūstaus!...

Jum čia vėsu ant pakriaušės,
O mes—daubos pragare
Spirgam, dienai vos išaušus
Iki vėlai vakare.

Na, palaukit, niekadėjai,—
Atsirūgs ir jum kada:

Mūsų kova prasidėjo,—
Stukters keršto valanda!...

Prisisprinę jūs žmogienos,
Nepavelkat lašinių,—
Nebeilgos jūsų dienos:
Bus nuo darbo jum žmonių!...

Pyška-poška ten kastynėj
Šių dienų kalnaverčiai—
Vergijos algų gadynėj,—
Skardūs, smarkūs jų kirčiai!...

Laužo-daužo uolą kietą,
Kalnus verčia uolkirčiai,—
Skelia-kelia ugniai vietą,—
Rūstūs, baisūs jų kirčiai!...

Jonas Kaškaitis.

1922 m., rugsėjo 4 d.

Sapnas

(Iš Blake'o)

Leidžias sutemų šešėlis,
Aš sapnuoju: šlama gėlės,
Ir, paklydus tarp gėlių,
Skrudė lipa stiebeliu.

Apsiblausus, nusiminus,
Kopinėja po žolynus,
Ir girdžiu aš, kaip jinai
Verkia dūsauja liūdnei:

"Veltui jūs tėtušio seno
Laukiate, vaikeliai mano,
Veltui lakstot pakelėj
Ir dejuojate gailiai.

Nuo lapelio pasikėlęs,
Švento Jono vabalėlis
Klausia: "Ar tai tu šaukies nakties?
Gyvą žiburį nakties?"

Aš su vabalu gūdžiuoju
Giriom, šviesdamas, važiuoju,
Mes surasim tau namus,—
Eikš drauge ir būk ramus."

A. Churginas.

Mano Naktys

Mano naktys žvaigždėm žiba,
Mano naktys klausos.
Tiktai kažkas širdį spaudžia—
Neramina dausus...

Dieną gėlės man šypsojos
Ir viliojo akį,
Bet kartu jautimai skaudūs—
Blogą žodį sakė.

Blogas žodis dar labiau man
Širdį spausti ėmė,—
Ar pavyks gi išgyventi
Pikto skausmo dėmę?

Žiba žvaigždės, bet nesako
Kur man kelti koją,
Tačiau viltys—laukti ryto—
Dar tebeplasnoja.

Kužda, rodos, kas į ausį:
—Skausmas eis į šalį.
Tu būk tikras—džiaugsmo dienos
Dar sugrįžti gali!

Stasys Jasilionis.

Sējikas

Šalnos sužaloti ir laukai ir sodai
Pajunta, kad šalcio galybē tvirtēja,
Kad veikiai dēgs zemē stori sniego kلودai—
Tai tuomet sējikas dirvon grūdus sēja.

Jis, berdamas sēklas j pilkā zemeļ,
Vaidentuvēj mato pavasario eiga,
Kai želmenio spalvos išsiduos pas keliā,
Kai sugrīžēs gandras pasisavins kreigā.

Aplink rūstūs vējai sniego kuokštas sklaido
Ir jau eibes lapu nuo medžiu nurovē...
Tie, kā pasirīžta—jū baimē nebaido,
Nes skatina juosius ateities gerovē.

Žiema atsivērus pūgomis daužysis,
Pusnynai sulygs daubās ir kalnynus,
Baltos viešpatijos verpetai varžysis—
Tik liūdēs zemeļ jū neapsīgynus.

Saulē nusiminas, bijosis pakilti,
Pavydēs—gailēsis savo spindulēli,
Bet vēliaus sniegynai lētai pradēs dilti,
Tik kaip kur dar stengsis išlikt už šešēliu.

Tuomet āstrus šaltis ir ledū begalē
Turēs prasišalint, pasitraukt, išnykti...
Taip baigsis rusčioji sukaustymo galē
Ir vēl atgims zemē, žolynai ims dygti.

Tuomet kils gyvybē iš kiekvieno diego,
Pavasario grožēs staiga palytēta
Ir dirva derlinga atsibus iš miego,
Ta, kuri priēš žiemā patapo užsēta.

Taip dēgs jos krūtine želmenio kilimas,
Po to rugiapiūtē ims kas kart artēti:
Negal kilt sējikai joks nusivilimas,
Kuomet darbo vaisiai pradēda klestēti.

A. Dagilis.

Vilkas ir Skalikai

Vilkas-pilkas,
Norēdamas nakčia jļisti pas avis,
Pateko pas šunis.
Suambrino pulkai piktū skalikū
Ir pilkājī mušeikā tuoj aptiko,
Ir puola rietis. Kažkas rēkia: "vyrai žiu-vagis!"
Ir greitai užtrenkia duris.
Ūmai šunidēje pekla.
Kas gyvas, šoka čia piestu.

Anas su šautuvu, o šitas su vēzdu.
"Ugnies, ugnies!"—Ir šit kokia byla:
Pilkasis uodegā kampan išpraudēs,
Dantim kalendamas, prie sienos prisispaudēs,
Taip pasišiaušē, lyg visus praryt norētū.
Tačiau pamatēs tuoj gudruolis,
Kad ne kūtē, o skalikū guolis,

Ir vēl supratēs jau, kad veik
Už aveles atsimokēti reik,
Derētis ēmē, atsargiai, iš lēto:
"Draugužiai, kam tas triukšmas ir piktumas?
Juk aš esu jūs senas prietelis ir kūmas.

Ir atėjau čionai visai ne rietis,
Bet susitart, kaip padorus valstietis.
Ir jums ir man pritiktū
Pamiršti visā piktā.

Kas nori, santarvę ir taikā randā:

Bendrai ganykim bandā,
Ir aš ne tik jūs kaimeņu nepjausiu,
Bet būsiu sargu jū geriausiu.

Joms ginti aš turiu āstrių dantū
Ir vilkiškai prisiekt žadu,

Kad aš... "—" Kaimyne mielasai,
[palauki,"

Skalikū vadas jį nutraukē:
"TU pilkas, aš gi žilas—baltas.

Žinau, kuo vilkas man yr, kaltas.
Tegu tad rankā mano jis pajunta:
Aš su vilkais gyvensiu dailiai,
Tiktai nuo jū nulupēs kailį."—
Ir tuoj paleido jam skalikū tuntā.

I. A. KRILOVAS.

✓ Išvertė V. Mykolaitis-Putinas.

TAS DIDIS MOKSLO ŠVIESULYS

JONAS KAŠKAITIS

Šiemet sukako dešimt metų nuo mirties vieno pačių įstabiausių rusų mokslininkų—pasauliniai garsaus fiziologo, mokslinių kadrų auklėtojo ir didelio patrioto Pavlovo.

Ivan Petrovič Pavlov gimė 1849 metais Riazanės mieste. Tėvų jau iš anksto buvo paskirtas dvasininku. Todėl, baigęs gimnazijos kursą, pat pirma mokėsi seminarijoje. Bet ją pametė ir pabaigė Peterburgo universitetą 1875 m. Tuoj paskui įstojo į Petrapiilio karišką medicinišką akademiją, kurią išėjo su aukso medaliu 1879 m. Dar būdamas studentu, jis pasižymėjo dideliu moksliniu įžvalgumu. Visą savo ilgą gyvenimą Pavlovas pašventė tyrinėjimui vieno pačių svarbiųjų gamtos tyros skyrių—fiziologijos, gyvulių fiziologijos ir žmogaus organizmo fiziologijos. O fiziologija tai mokslas apie gyvybės apsiraiškimus žmogaus ar gyvulių kūne.

Pavlovas buvo gilus tyrinėtojas, gilus eksperimentatorius aukščiausiąja šio žodžio prasme. Pasak vieno iš jo mokinių ir bendradarbių—prof. J. Frolovo, Pavlovas buvo gamtos tyros klasikas. Varydamas kolk mokslinį tyrinėjimą, Pavlovas turėjo nepaprastą ypatumą tikslingai planuoti savo darbus, savo kūrybinius būdus,—planuoti ir taikyti taip, kad pati gamta atidengtų ir rodytų žmogui savo paslaptis, kad pati gamta atsakinėtų į klausimus, mokslo pastatytus.

Pavlovas buvo įgudęs mokslinis strategas. Nelyginant kaip ir kariniuose manevruose, taip ir moksliniuose tyrinėjimuose, negalima tikėtis pasisekimo, jei muštum stačiai kakton, jei atakuotum mokslinę problemą, taip sakyti, iš priekio. Kelias į teisybę dažnai esti uždengtas visa eile skerspinių, kurių pati svarbiausioji—įsišaknėję praeities prietarai. Besistengiant padaryt kokią išradimą gamtomoksly, reikia ieškot nepramintų takų, aplinkinių kelių. Pavlovas kaip tik ir buvo toks įmantrus, toks įžvalgas gamtos tyrėjas. Nuo jo žvilgsnio niekas negalėjo pasislėpti.

Nepaprastai įdomus Pavlovo gyvenimo kelias. Mokslinė akiregė seminarijos „bursos“

buvo jam persiaura. Jis troško viską žinoti, mokytis. Susipažino jis su kūriniiais tų laikų literatūrinių pažangūnų—Černyševskio, Bielskio, Pisarevo, Gerceno. Ypatingą jam įspūdį padarė I. M. Sečenovas, visų dabar teisėtai pripažintas fiziologijos tėvu. Sečenovas tuo metu parašė savo garsiąją knygą: „Galvos smegenų refleksai.“ Jis prirodinėjo, jog psichinis žmogaus pasaulis galima pilnai išpažinti ir todėl jis reikia tyrinėti.

Didžiųjų rusų mokslininkų kūrinių padarė Pavlovui neišdildomą įspūdį. Ir jis užsidedė noru tapti fiziologu, kad pažint gyvybę visuose jos apsiraiškimuose. Išlėjęs gydytoju, jis su jaunuolišku įkarščiu pradėjo kovą su ligomis, kad kuo greičiausia išlaisvinus žmoniją nuo kančių ir ligų. Savo moksliniais tyrinėjimams jis pasirinko šunį. Ant šunų Pavlovas ir padarė pačius pirmuosius savo stebėtinius tyrimus. Ir su šitais tyrimais jis deda kartinį akmenį naujam fiziologijos skyriui—mokslui apie maisto virškinimą ir apie virškinamųjų liaukų reguliavimą nervų sistemos įtakoje.

Pavlovas buvo karštas mokslo ritierius. Mokslą jis statė virš visa ko ir drąsiai ėjo prieš bet kokias sunkenybes kovoje už mokslo tiesą. Su mokslo skydu rankose Pavlovas kaujasi su įžulumu cariskų akademinių viršininkų, bandančių trukdyti kiekvieną mokslinčiaus žingsnį.

Jojo tyrinėjimai reikalavo didelio patvarumo, bet jų tikslas buvo praklinus. Tų gyvulių tyrinėjimų keliais jis norėjo prieiti arčiau prie žmogaus ligų gydymo.

Jo mokslinis veržlumas neturėjo ribų. Rašydamas savo daktarišką disertaciją, jis norėjo prirodyti pasauliui savo naują išradimą apie širdies nervus. Jis stengėsi nuodugniai ištirti centrinius širdies nervus, ir 1883 m. jam pasisekė širdies nervų raizginį surast vieną ypatingą šakelę, kuri padeda nuvargusiai širdžiai vėl atgaust savo jėgas. Kad surastus šitą nervų šakelę, Pavlovas silpna elektrine srove turėjo išbandyti šimtus paskirų einančių į širdį nervukų, koliai jis galų gale persitikrino,

jog yra ypatingas sutvirtinantis nervas, kurs paskiau ir tapo pramintas išradėjo vardu. Šitas nervas—tikras mūsų širdies „draugas.“ Jis padeda privargusiems kraujo apytakos organams vėl atgauti savo pilną darbingsumą.

Pirmieji Pavlovo išradimai širdies nervų srityje buvo tokie ženklingi, kad net ir dabar—jau 60 metų—jie pilnutiniai išlaiko savo reikšmę.

Tęsdamas toliau savo mokslinius tyrinėjimus, Pavlovas sugalvojo padaryti kaip ir kokias duresles ir įvairias virškinamųjų organų dalis. Per tas duresles jis galėjo tēmt, kaip ir kur einasi maisto permalimo procesai. Ne, tai nebuvo dureslės, bet buvo fistulos—švilpos arba skyelės, per kurias, sakysim, skilvio syvai ir maisto mišinys galėjo išeiti oran į paviršių, kad jį čia tuojau ištyrus laboratorijos metodais. Per tokias švilpas Pavlovas galėjo tēmyt bet kada, kas dedasi toj ar kitoj virškinamųjų organų daly, ar gerai ten persimala maistas. Pagal savo planą, kai ką dadėdamas į maistą arba kai ką atimdamas, jis galėjo keisti visą virškinimo procedūrą, visai ją nagrinėti.

Savo patyrimus su gyvuliais didis fiziologas plačiai naudojo ir žmonių naudai, kad išradus būdus ligoms gydyti, vidurių suirimams taisyti. Jis padėjo pamatą dabartinei tiriamajai medicinai, kuri savo žmonių gydymo metodus varo Pavlovo išmintais takais. Visuose Pavlovo darbuose teorija buvo tūmpriai susijusi su praktika.

Nuolatiniai neatlaidūs darbai davė visą eilę didelių mokslinių išradimų ir suteikė išradėjui garbę ir pasaulinį pripažinimą. Jo darbai tapo pažymėti diplomais, medaliais, garbės titulaais. 1904 m. jis gavo aukščiausią tūis laikais mokslinę dovaną—Nobelio prizą. Tokiō prizo niekas iš fiziologų pirma Pavlovo dar nebuvo gavęs. Ta garbē jo neapsvaigino. Jis ant visuomet pasiliko toks pat kuklus mokslo vyras, koku nemažai žino mūsų mokslo ir technikos istorija.

1912 m. vyriausias Anglijos Kembridžiaus universitetas išrinko Pavlovą savo garbės nariu. Vienok iš Anglijos jis grįžo toks pat, kaip ir visada. Juodas akademiškas siautalas (mantija) ir juodo mašeto biretē (kepurėlē), kokiā pirma jo nešiojo Niutonas, Bėkonas ir Darvinas, galvos jam neapsuko. Jame sąlydžiai veikė kuklumas, mandagumas ir mokslinių tyrinėjimų aistra. Kaip pasakoja vienas

jo mokinių—prof. J. Frolovas, Pavlovas mėgdavo pakartot Bielinskio žodžius: „Genijaus vardas—milijonas!“ Milijonas, tai reiškia, ne vienutēs, ne paskiri mokslininkai, bet vis tie žmonės iš liaudies, ką iš tikrųjų trokšta mokyti ir kurti. Ir visur, kur tik Pavlovui tekdavo keliauti, skaityt pamokas ir prakalbas apie fiziologijos ateitį, jis visuomet atminė savo mieląją tėviškę, mylėjo savo žmonių šalį. Iš Londono, iš Berno, iš Madrido jis siuntinėjo karštus linkėjimus savo mokiniams ir dīvyriams, kuriuos jis skaitė nariais didžiulio kolektyvo—didžiulės liaudies.

Savo atminimuose rašo prof. J. Frolovas, jog jis pirmutinį kartą susitikęs Pavlovą 1911 m., dar tebebudamas studentu, ir jis stačiai susižavėjęs ta magnetiška asmenybe. Išklaušęs pirmąją Pavlovo lekciją, su visais tūis vaiskais tyrimais, jis, kaip ir daugybē jo draugų, nusprendė savo gyvenimą pašvēst tai pačiai mokslo sričiai, nagrinēt ir tēst toliau savo didžio mokytojo žygius.

Pavlovas atidengė visą tū nuostabią centrinės nervų sistemos mechaniką ir žavėte žavėjo giliais nuosekliais tyrinėjimais savo amžininkų būrius. Kokia gi buvo ta mokslinė Pavlovo idėja apie smagenų darbą? Pavlovas kantriai atsīdėjęs nagrinėjo žemųjų ir aukštųjų gyvūnų smagenas,—tyrinėjo smagenas, kaipo pamatą visų jų psichinių veiklumų. Pavlovas mokė, jog viso mūsų dvasinio gyvenimo reiškiniai paeina nuo tų pojūčių, kuriuos mes gauname per savo jausmų organus. Visą dalyką nustato ir palaiko glūdžiausias ir subtiliausias smagenų ir jausminių organų sąveikimas su kitų organų darbais.

Fiziologijoj jau nuo seniau buvo vartojamas terminas—refleksas arba atmušimas. Kai jaudini kokį jausminį organą, tai tas jaudinimas (jausminių nervų takais) tuojau daeina iki smagenų centro, ir tada smagenų centras (veiksminių arba judinamųjų nervų takais) duoda įsakymą pildomiems organams—raumenims bei liaukoms, kad jie veikty, trukčiotų, sunką gamintų. Tātai ir yra refleksai arba atmušamieji judēsiai. Tačiau tokiais refleksais tuomet buvo priimta skaityt tik patys paprastieji poelgio būdai, kaip, sakysim, vaikščiojimas. Ir tik Sečenovas pirmutinis griežtai pareiškė, kad visi mūsų veiksmai, net ir sužinieji—valios kontroliuojamieji veiksmai, yra refleksai. O Pavlovas ėmė ir visa tai prirodė

savo tyrinėjimais. Pavlovas sistematiškai ir laipsniškai nagrinėjo visus tokiuos reiškinius, kaip seilių tekėjimas, maisto virškinimas skilvy, žarnose ir ištisa eilė sudėtingų veiksmų ir judesių.

Ar galima pasiekti žmogaus smagenas fiziologinių metodų būdais? Ar galima akim matyti darbas slėpinings nervų sistemos, pačios gamtos rūpestingai paslėptos mūsų kiaušio viduje? Taip klausdavo, su tam tikra sarkazmo doze, tuometiniai psychologai, nemedžiaginės dvasinės "esybės" teorijos gynėjai.

—Netik kad galima, bet ir reikia,—atsakydavo Pavlovas ir jo "medžiaginiai" mokiniai.

Įvairios filosofinės mokyklos ginčydavosi klausimais apie smagenas, apie protą, apie sielą, apie aukštesnius žmogaus gabumus, apie "slėpinings" dvasinio gyvenimo apsiirėkimus. Filosofai-idealistas tvirtino, jog psichinis žmogaus gyvenimas yra koks tai atidengimas iš aukštybių, dieviškos "dvasios" apsiirėkimas.

Pavlovas išrišo smagenų ir psichikos klausimą logiškai, natūraliu būdu.

Eidamas Sečenovo pramintais takais, Pavlovas jau 1901 m. susek "psichinį seilėjimą." Įdomus faktas! O Pavlovas mėgdavo sakyti savo mokiniams: "Faktai—mokslininko oras." Vienas tokių faktų ir buvo padidėjęs seilių bėgimas iš šunio seilinės liaukos, kada tik tai jam iš to parodydavo mėsos gabalą, arba kada tik tai užsimindavo apie "mėsą," arba vėl kada šuva išgirdavo signalinį skambalą, po kurio pirmiau vis duodavo mėsos. Jei ir žmogui "seilės varva" nuo vien minties apie koki gardų valgymą, tai čia irgi psichinis reiškinys, puikiai žinomas kiekvienam psychologui. Čia veikia maisto įsivaizdinimas, čia paliesta vaidentuvė.

Šitas, palyginti, paprastas psichinis reiškinys padarė Pavlovui pradžią sąlyginių refleksų faktui. Pavlovas pritaikė šuniui seilinę švilpą. Įstatė į seilinę liauką šuns pažandę stiklinę užskamą dūdelę (fistulą). Paskui jis skaitydavo, kiek seilės lašų išbėga per tą latakelį nuo to ar kito akstinimo bei psichinio priminimo. Pavlovui pasidarė galima tikrai nustatyti protinių ir jausminių idėjų veikimą (susijungimą, asociaciją),—jų atsiradimo greitį. Tokius reiškinius Pavlovas praminė sąlyginiais refleksais (conditional reflexes, uslovnyje refleksy).

Tai buvo didelis pasiekimas, didelis padrašinimas dar labiau tyrinėti proto ir jausmų veiksmus. Buvo tai irgi įrodymas idealistams psichologams, jog jų dvasinės teorijos neturi praktiškų faktų.

Tolesnieji Pavlovo išradimai taip greit sekė vienas paskui kitą, kad idealistams prisiėjo pasislėpti iš kelio ir palikt bent kelias savo pozicijas. Pavlovas prirodė, kad sąlyginiai arba laikinieji refleksai pasidaro ant įgimtųjų refleksų—instinktų pamato.

Sąlyginiai (laikinieji) refleksai išsivysto begyvenant. Jie sudaro ryšius arba susiglaudimus tarpe paskirų centrų galvos smagenų žievėj. Ir dirvą sąlyginiams refleksams parengia jau įgimtosijs reakcijos, giliai įdėtos organizme,—taip vadinami besąlyginiai refleksai arba instinktai. Tokių besąlyginių refleksų (įgimtųjų) yra keletas: gynimasis nuo užpuolukų, traukimas prie maisto, vaikų penėjimas, veislės pratėsimas.

Pavlovas moksliskai prirodė, kad visi mūsų poelgiai susiję su aukštesnės nervų sistemos veikla. Visų organizmų poelgiai, žemiausiųjų ir aukščiausiųjų (sudėtingiausiųjų) formų poelgiai bei reakcijos, kaip, pavyzdžiui, gyvūnų prisitaikymas prie klimato ir prie aplinkos, draugų ir priešų išpažinimas, atskyrimas garų, kvapų bei kvėpalų, šviesos signalų pažinimas ir tt.—visa tai turi tamprųjų ryšių su griežtais centrinės nervų sistemos įstatais.

Ypač dideli Pavlovo užsitarnavimai biologijos lauke. Drąsiai galima tikrinti, kad Pavlovas sėkmingai praplėtė evoliucinės teorijos įsteigėjo Čarlzo Darvino darbą, dargi pačioj toj sudėtingoj srity—moksle apie žmogaus protinių gabumų pažėjimą iš paprastesnio gyvūnų smagenų veikimo.

O patį paskutinę ir patį našioji Pavlovo gyvenimo dalis prabėgo, tarybų valdžiai įsisteigus jo gimtajam krašte, palankiausiose mokslui apylostovose, kuomet suklestėjo pirmaujanti dialektinio materializmo ideologija. Tuomet didis mokslininkas galutinai išsprendė pačius sunkiausius klausimus apie žmogaus proto ypatumus.

Iš pradžių, kai Pavlovas išrado sąlyginius refleksus, jis nesiskubino nustatyti kokybinį skirtumą tarpe gyvūnų smagenų darbo ir žmogaus smagenų darbo. Tačiau kuo tolyn, tuo labyn jis linko prie vienintėlės minties: būtent—kad tik tai triusas, darbas deda pertvarą

tarp žmogaus ir gyvulio,—žmogus, pertaisydamas gamtą, tobulindamas gamtą, pertaiso ir savo prigimtį. Betyrinėdamas gamtą, žmogus tobulina savo smagenas ir savo techniką.

Aplinka daug, daug padaro. Štai kad ir Pavlovas. Pavlovas didžiausiu susidomėjimu nagrinėjo aukštutinius kūrybinius žmogaus gabumus ir pasiekė įstabiausių materialistinių rezultatų kaip tik todėl, kad milžinišką rolę sulaušė palanki mokslinė kurybinė aplinka, kuri susidarė Pavlovui Tarybų šaly.

Klausimai apie aukščiausius proto reiškinius visuomet jaudino žmoniją, jaudino jie ir tarybinius humanistus klasikus. Klausimai apie kūrybą technikos srityje, apie talentą, apie pasiekimą darbuose ir tyrinėjimuose, apie aukštesnius pasiekimus mene, taipgi ir klausimai apie visuomenišką mokslininko tarnybą. Pavlovas puikiai numanė, kad vienam žmogui, net ir mokslininkui tokio kalibro, kaip ir jis pats, nėra galima užbaigt šito gigantiško pastato. Štai kodėl Pavlovas ligi pat savo paskutinių dienų vis rengė ir rengė naujus mokslininkų kadrus.

Milžinišką vaidmenį Pavlovo gyvenime suvaidino Leninas, kuris po savo parašu patvirtė Liaudies Komisarų Tarybos nuosprendį apie paramą moksliniams akademiko Pavlovo darbams, „turintiems didžiulės reikšmės viso pasaulio darbininkams.“ Leninas pasiūlė išpublikuoti trimis kalbomis Pavlovo raštų rinkinį. Taip gimė pasaulinį garsusis Pavlovo kūrinys: „Dvylikametis patyrimas objektyvaus nagrinėjimo aukštesnio gyvulių nervinio veikumo (poelgio).“ Didelis džiaugsmas ir gilus nusimainymas, kad gali sekmingai tarnaut savo atgimusiai tėviškei, savo didžiai liaudžiai, numetusiai vergovės retėžius, ir naujas galingas postūmis darban užuovito didžiojo fiziologo laboratorijoje, kada visašališka Pavlovo garbė jėjo ir atsistojo prie paties stalo.

Tą kūrinių „Dvylikametį patyrimą apie aukštesnį nervų veikimą“ skaitė ir mokė netik kad visuose universitetuose ir akademijose, bet ir darbininkų klubuose, gryčiose-skaityklose—plačiose tarybinės liaudies masėse, kur visi žino ir atmena Pavlovo vardą, įvertina didį jo indėlį mokslui.

Stalino penkmetukių laikais atsirado neužmirštieji Koltušai, nūnai Pavlovo miestelis,—tai savo rūšies laboratorinis milžinas ir sotinė mokslo apie sąlyginius refleksus.

Meilė žmogui ir gamtai, prakilnus džiaugsmo jausmas dėl atgimusios tėvišės ir raudonosios armijos nušvito Pavlovui su nepaprasta jėga ir skaidrumu. Ir kaip tik čia, Koltušuose parašė Pavlovas savo garsųjį laišką tarybinei jaunuomenei, kaip ir kokį testamentą. Tame laiške taip ryškiai atvaizduota Pavlovo santykiai su naująja tarybine inteligentija. Ir taipgi čia, Koltušuose, tapo Pavlovo pareikštos šitos aukštai patriotiškos mintys:

“Ką tik kada darau, nuolat manau, kad tuomi tarnauju, kiek tik leidžia mano jėgos, visų pirma savo tėvynei. Mano gimtojo šaly eina nūnai grandioziškas socialinis pertaismas. Išnaikinta klaidi praraja tarp turėjų ir vargdienių... Tėviškės likimas giliai mane jaudina.“ „...Aš įsitikinęs, kad mūsų sienų apsauga yra tvirtose, pasitikimose rankose. Didžiulis tarybinės valdžios pasiekimas rymo ant nuolatinio tvirtinimo šalies apsigynimo būdų. Apie tėvišės saugumą aš esu ramus...“

Paskutinėmis savo gyvenimo savaitėmis didis mokslininkas išstojo su testamentiniu laišku tarybinei jaunuomenei, ypatingai tiems jos atstovams, kurie pašventė savo gyvenimą mokslui.

Tame laiške Pavlovas padarė suvadą patyrimų netiktai savo gyvenimo, bet ir gyvenimo tokių didelių kūrėjų, kaip Niūtonas, Darvinas, Faradejus, Helmholtas, Sečėnovas, kurie taipgi paliko būsimoms gentkartėms savo pamokymus rašto pavidale. Tačiau Pavlovas įdėjo savo laiškan-testamentan tą, ko negalėjo taip vaiskiai atvaizduoti anie didieji mokslo korifejai. Jis pabrėžė nepaprastai aukštą kolektyvizmo reikšmę moksliniam darbe. Jis neužmirštamais žodžiais atvaizdavo nepaprastai šiltą, meilišką tarybinio mokslininko nuotaišką tėviškei, kurios laimei ir garbei kuria jis savo mokslinius darbus.

Ir jaunieji Tarybų šalies mokslininkai įkūnija gyveniman Pavlovo testamentus,—jie atmena jo nemarišias eiles, pavestas mokslinei tarybinei jaunuomenei.